

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

Životní cíle nezaměstnaných absolventů na Českobudějovicku

Bakalářská práce

Autor: Lucie Lindmajerová

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Ing. Pavel Novák

Datum odevzdání práce: 12. 5. 2008

ABSTRACT

AIMS IN LIFE OF UNEMPLOYED SCHOOL LEAVERS IN THE REGION OF ČESKÉ BUDĚJOVICE

The first step on to the labour market is a very important and difficult one for every young person. It is a step which will undoubtedly influence their entrance into the “adult world” and their overall future view of life. School leavers are a high risk group in the labour market. They are more at risk of unemployment than some other groups of people because of their lack of work experience and work habits. Being unsuccessful at finding a job at the beginning of their career may lead to the young person losing motivation and to stronger tendencies towards socially pathological phenomena.

The aim of my work was to establish and compare the aims in life of unemployed school leavers. In my bachelor work I also consider the school leavers opportunities and risks in asserting themselves in the labour market and I point out possible socially pathological phenomena resulting from long-term unemployment. I approach the issue from the social, psychological and health aspects of unemployment of young people.

I used the method of asking questions for collecting primary data; the technique was a semi-standardized interview. I prepared 21 questions for the interview which I recorded on a Dictaphone. The questions regarded the level of education, personal view of unemployment, active attitude to looking for a job and aims in life of unemployed school leavers. I contacted the respondents through the Job Centre in České Budějovice.

The aims in life of the unemployed school leavers generally follow from their life values and their view of life. According to the results of the research, the important aims in life for unemployed young people are in the following order: family, work, certain standard of living and satisfaction with one self. School leavers regardless of gender and level of education prefer these life values. Their life experience to date is of crucial importance.

This work will help raise awareness of unemployed school leavers on the problems of this risk life situation, it will help clarify the possibilities of orientation and

risks in the labour market and it will uncover aims in life and plans of unemployed young people. It can also be used as a pilot for a further, more detailed research.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Životní cíle nezaměstnaných absolventů na Českobudějovicku“ vypracovala sama a použila jen zdrojů, které uvádím v seznamu použité literatury.

Souhlasím s použitím práce k vědeckým účelům.

V Českých Budějovicích, dne 24. 4. 2008

.....

Na tomto místě bych především chtěla poděkovat svému vedoucímu bakalářské práce, panu PhDr. Ing. Pavlu Novákovi, za jeho cenné rady, informace a podporu.

Také bych zde zmínila slečnu Mgr. Janu Havlíkovou, které tímto děkuji za zaslání jejího příspěvku, z něhož jsem také čerpala a který uvádím v seznamu použité literatury.

Dále děkuji zaměstnancům ÚP v Českých Budějovicích za ochotu a vstřícnost a v neposlední řadě bych ráda poděkovala svým rodičům, kteří mi toto studium umožnili.

OBSAH

Úvod.....	8
1. Současný stav.....	10
<i>1.1 Nezaměstnanost a absolventi.....</i>	10
1.1.1 Vymezení nezaměstnanosti absolventů.....	10
1.1.2 Míra nezaměstnanosti absolventů.....	11
1.1.3 Dělení nezaměstnanosti dle příčin vzniku.....	12
1.1.4 Uplatnění absolventů na trhu práce.....	14
1.1.5 Problémy mladistvých a absolventů škol na trhu práce.....	15
1.1.6 Výhody mladistvých a absolventů škol na trhu práce.....	16
1.1.7 Pojem „absolventi“.....	18
<i>1.2 Rizikové skupiny nezaměstnaných.....</i>	19
1.2.1 Charakteristika rizikových skupin.....	19
1.2.2 Příčiny nezaměstnanosti.....	20
1.2.3 Mladší věkové skupiny do 30 let.....	21
<i>1.3 Sociální aspekty nezaměstnanosti.....</i>	21
1.3.1 Teorie marginalizace.....	21
1.3.2 Teorie segmentace pracovního trhu.....	22
1.3.3 Individuální předpoklady a sociální síť.....	23
1.3.4 Stigmatizace nezaměstnaných.....	24
1.3.5 Sociální izolace.....	24
1.3.6 Ztráta participace.....	25
1.3.7 Ztráta statusu.....	26
1.3.8 Ekonomické dopady nezaměstnanosti.....	26
1.3.9 Nezaměstnanost a sociálně patologické jevy.....	27
<i>1.4 Psychologie nezaměstnanosti.....</i>	28
1.4.1 Význam práce pro člověka.....	28
1.4.2 Adolescence a mladá dospělost v biodromálních aspektech nezaměstnanosti.....	29
1.4.3 Psychické důsledky nezaměstnanosti.....	31

1.4.4 Psychické změny vyvolané nezaměstnaností.....	33
1.5 Nezaměstnanost a zdraví.....	33
1.6 Pracovně profesní a psychologické poradenství.....	34
1.6.1 Pracovně profesní a psychologické poradenství při úřadech práce.....	36
1.6.2 Job club START.....	37
1.6.3 Jak pomáhají motivační kurzy?.....	38
1.6.4 Psychologický intervenční program pro nezaměstnané.....	39
2. Cíle práce a hypotézy.....	41
2.1 Cíle práce.....	41
2.2 Hypotézy.....	41
2.2.1 „Grounded theory“.....	41
2.2.2 Hypotézy.....	41
3. Metodika.....	43
3.1 Metody výzkumu.....	43
3.2 Charakteristika výzkumného souboru.....	44
4. Výsledky.....	45
5. Diskuse.....	70
6. Závěr.....	75
7. Seznam použité literatury.....	77
8. Klíčová slova.....	80
9. Přílohy.....	81
9.1 Seznam příloh.....	81

ÚVOD

Nejdelší, ale také nejdůležitější etapu života, tzv. produktivní, představuje pro mladého člověka zaměstnání, výkon nějaké profese. Významnou úlohu přitom sehrává již první krok do této etapy. První zaměstnání do jisté míry obvykle předznamenává jeho zaměstnání další. V řadě případů totiž představuje významnou změnu v postavení mladého člověka ve společnosti. Končí období, kdy se o něj ostatní starali, měl čas připravovat se na svou životní dráhu studiem, nemusel řešit otázky závazného zakotvení v životě. Pro mnohé tím začíná vítané, současně však nesnadné období samostatnosti, objevuje se možnost „postavit se na vlastní nohy“. Narůstá však i odpovědnost za vlastní život.

Absolventi představují na trhu práce rizikovou skupinu. Vzhledem k chybějící praxi a nedostatečným pracovním návykům jsou mnohem více ohroženi nezaměstnaností než některé ostatní kategorie občanů. Neúspěšnost při hledání pracovního místa na počátku pracovní kariéry může vést u mladého člověka ke ztrátě motivace a může se i odrazit zvýšenou tendencí k sociálně patologickým jevům. Proto je nezbytné brzké zařazování absolventů do pracovního procesu.

Šance absolventa na získání zaměstnání závisí na mnoha faktorech – na dosaženém stupni vzdělání, vystudovaném oboru či specializaci, osobnostních předpokladech, motivaci, aktivním přístupu k hledání zaměstnání, orientaci na trhu práce, praxi atd. V konkurenci uchazečů o zaměstnání sice absolventi jsou svým způsobem handicapováni nedostatkem nebo úplnou absencí pracovních zkušeností, současně však v jejich prospěch působí některé nesporné výhody. Absolventi mají v čerstvé paměti aktuální znalosti získané ve škole, jsou flexibilní, jsou ochotní se dále vzdělávat apod.

Nezaměstnanost je přirozeným fenoménem svobodné společnosti založené na tržním mechanismu, je spojena s existencí trhu práce. Míra nezaměstnanosti absolventů je závislá především na ekonomické situaci ve státě a celkové nezaměstnanosti. Vývoj nezaměstnanosti absolventů je závislý na vývoji celkové nezaměstnanosti, bude se tedy

dlouhodobě stabilně snižovat jenom tehdy, bude-li se stabilně snižovat celková nezaměstnanost.

Nepříznivým vývojem na trhu práce jsou absolventi škol ohroženi více než ostatní pracovníci. Míra nezaměstnanosti absolventů je tedy vždy vyšší než průměrná míra nezaměstnanosti. Odráží stav mezi poptávkou a nabídkou po pracovních silách jak z hlediska regionálních rozdílů na trhu práce (okresy s většími počty nezaměstnaných vykazují i větší počty nezaměstnaných absolventů škol), tak z pohledu struktury profesní. Významně vyšší míra nezaměstnanosti není pro Českou republiku nijak specifická. Situace v České republice není zásadně odlišná od situace např. v zemích Evropské unie – v průměru je míra nezaměstnanosti absolventů dvakrát větší než míra nezaměstnaností celé aktivní populace.

Aktivnímu zapojení absolventů do pracovní činnosti je věnována zvýšená pozornost, a to zejména prostřednictvím poradenských systémů a využívání nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti. Přitom se zdůrazňuje potřeba preventivních opatření, které ovšem začínají již v okamžiku přípravy na volbu budoucího povolání, to znamená ještě na základní škole.

Úkolem školské sféry je vzdělávat mladé lidi tak, aby měli dobré předpoklady pro celoživotní zaměstnatelnost a nastavit taková opatření, která pomohou omezit rizikové faktory. Spolupráce s resorty zodpovědnými za oblast vzdělávání a odborné přípravy je jedním z důležitých aspektů v dlouhodobé strategii snižování nezaměstnanosti.

Není to ovšem jen otázka výchovy a vzdělávání, ale celý komplex opatření vyžadujících jak změnu politiky zaměstnanosti, tak i např. změny ve vzdělávací nabídce, či poskytování možností poznání reálného pracovního prostředí.

Pro každého mladého člověka je velmi důležitý a nelehký první krok na trh práce, který do jisté míry bezesporu ovlivní jeho vstup do „světa dospělých“ a celkový budoucí náhled na život. Je proto důležité, aby se na vstup na trh práce každý mladý člověk připravil (14).

Téma práce mě zaujalo z toho důvodu, že problematika nezaměstnanosti absolventů je téma aktuální a často diskutované v médiích i mezi mladými lidmi, neboť nenalezení zaměstnání po ukončení SŠ či VŠ je hrozbou pro každého absolventa.

1. SOUČASNÝ STAV

1.1 Nezaměstnanost a absolventi

1.1.1 Vymezení nezaměstnanosti absolventů

Podle definice Mezinárodního úřadu práce v Ženevě se za nezaměstnanou považuje osoba, která je bez práce, hledá ji a je připravena okamžitě začít pracovat. Na Mezinárodní konferenci statistiků práce v roce 1982 byla následně přijata definice, podle níž se za nezaměstnanou považuje osoba, která během vykazovaného období zároveň:

- nepracovala v placeném zaměstnání, ani nepodnikala
- hledala aktivně práci (registrovala se na úřadě práce, využívala inzerci, podnikala kroky k založení vlastní firmy apod.)
- byla připravena k nástupu do práce (okamžitě nebo nejpozději do 14 dnů).

Jednotlivé státy si zpravidla vytvářejí vlastní definice, v našem právním řádu je pojem zájemce resp. uchazeče o zaměstnání upraven zákonem č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti § 22 až § 23 zákona resp. § 24 až § 33 výše uvedeného zákona (3).

Nezaměstnanost je předmětem reflexe společnosti i různých vědních disciplín. Způsob, jakým je společností pojímána, spoluurčuje způsob, jakým se jí snaží společnost čelit a v jakém rozsahu, či za jakých podmínek kompenzuje její důsledky prostřednictvím sociálního státu (jak umožňuje nezaměstnaným kompenzovat ztrátu možností získat příjem na trhu práce) (12).

Historicky i v současnosti představuje nezaměstnanost jeden z nejsledovanějších a nejdiskutovanějších jevů tržních hospodářství (2).

Tento jev tedy odráží dočasnou nerovnováhu mezi poptávkou a nabídkou práce na pracovním trhu. Nezaměstnanost se vyjadřuje ukazatelem míry nezaměstnanosti. Určitá míra nezaměstnanosti je chápána jako neodstranitelné minimum. Samotná míra nezaměstnanosti může být obecná, ale i specifická jen pro jisté kategorie osob. Specifické míry nezaměstnanosti pro jednotlivé sociální kategorie závisí vždy na faktorech ovlivňujících především tyto kategorie osob (muže, ženy, mládež, příslušníky

etnických minorit, manuální dělníky, určité profese ap.). V současné době míra nezaměstnanosti absolventů škol značně převyšuje nynější úroveň nezaměstnanosti (12).

1.1.2 Míra nezaměstnanosti absolventů

V případě absolventů se nesleduje míra nezaměstnanosti, ale tzv. míra celkové neúspěšnosti. V obou případech se jedná o podílové veličiny, které jsou konstruovány v podobném duchu (měří relativní míru neúspěšnosti uplatnění na pracovním trhu), nicméně rozdíl spočívá v odlišném vymezení základu, ze kterého se podíl počítá. Zatímco míra nezaměstnanosti je definována jako podíl počtu nezaměstnaných a počtu ekonomicky aktivních (zaměstnaných + nezaměstnaných) osob, je míra celkové neúspěšnosti definována jako podíl počtu nezaměstnaných a počtu ekonomicky aktivních i neaktivních osob vyjma těch, kteří dále pokračují ve studiu na VŠ. Ve jmenovateli u míry neúspěšnosti jsou tak na rozdíl o míry nezaměstnanosti například také ženy v domácnosti, invalidní důchodci, starobní důchodci, osoby, které pracovat z různého důvodu nemohou nebo nechtějí. Míra neúspěšnosti je tedy podíl počtu nezaměstnaných a počtu ekonomicky aktivních i neaktivních osob vyjma zcela čerstvých absolventů (tj. ti, co absolvovali nejvíce půl roku před datem zjišťování) mínus počet absolventů, kteří pokračují ve studiu. Proto míra celkové neúspěšnosti absolventů je definována jako podíl, kde v čitateli je počet celkově nezaměstnaných absolventů k danému okamžiku (30. 4. resp. 30. 9.) vyjma těch, jež absolvovali v posledním období, tedy od 1. 10. do 30. 4., respektive v období od 1. 5. do 30. 9. Ve jmenovateli je pak celkový počet absolventů, kteří úspěšně ukončili školu v předchozích dvou letech vyjma těch, jež absolvovali v posledním období, tedy od 1. 10. do 30. 4., respektive od 1. 5. do 30. 9., mínus ti, jež v období dvou let od absolvování zahájili další studium na vysoké škole a jsou v něm k 30. 4., resp. 30. 9. stále ještě zapsáni. Do výpočtu míry celkové neúspěšnosti nejsou započítáváni čerství absolventi (tj. ti, co absolvovali nejvíce půl roku před datem zjišťování). Jejich nezaměstnanost je často krátkodobá („frikční“) a neměla by sloužit jako ukazatel neúspěšnosti absolventů jednotlivých škol a fakult.

Absolventi jednotlivých škol nastupují na regionální trhy práce dosti rozdílně z hlediska pracovních příležitostí, což má samo o sobě významný vliv na míru jejich nezaměstnanosti / neúspěšnosti, bez ohledu na to, jaké vzdělání a na které škole získali. Proto také není korektní jednoduše porovnávat například pražské a ostravské školy podle zjištěné míry neúspěšnosti jejich absolventů (19).

OECD ve výhledu zaměstnanosti (Employment Outlook) upozorňuje na přetrvávající vysokou míru nezaměstnanosti mezi mladými lidmi do 25 let. Nejvíce mladých bez práce je v Polsku – 40 %, nejméně v Dánsku – 7, 8 %, Česko se pohybuje v průměru EU – 18 % (16).

1.1.3 Dělení nezaměstnanosti dle příčin vzniku

Problematika nezaměstnanosti, její existence a příčiny patří po dlouhá desetiletí ke sledovaným problémům a její pojetí se vyvíjí. Proto při vysvětlování příčin vzniku nezaměstnanosti byla již v neoklasické ekonomii rozlišována ve vztahu k mladým lidem:

frikční nezaměstnanost – v případě osob nově vstupujících na trh práce jde o dobu, v níž nacházejí své první zaměstnání. Změny ve frikční nezaměstnanosti mohou být způsobeny dobrovolnými změnami doby strávené hledáním zaměstnání, které jsou nezaměstnaní ochotni akceptovat. Mohou být ovlivněny i strukturou pracovního trhu či podmínkami nezaměstnanosti. Je logické, že čím je přijatelnější systém podpory sociálního státu v nezaměstnanosti (welfare state benefits), tím více se prodlužuje čas hledání práce. Svou roli zde hraje i nedostatečná informovanost osob hledajících práci o nabídce vhodných pracovních příležitostí. V případě frikční nezaměstnanosti se předpokládá, že jak profesní orientace, tak regionální rozmístění je na straně poptávky a nabídky v souladu.

Strukturální nezaměstnanost – postihuje některá odvětví či výroby a je vyvolána nedostatečnou (klesající) poptávkou po určité produkci statků. Lidé, kteří se takto stávají nezaměstnanými, se vyznačují určitým věkem, kvalifikací, dovednostmi, zkušenostmi, jsou rozdílného pohlaví a mají své bydliště. Požadovány jsou nové profese, kvalifikace, dovednosti i jiná územní distribuce práce. Tento typ

nezaměstnanosti se pak projevuje vyšší nezaměstnaností osob s určitou kvalifikací, kterou trh v nabízeném rozsahu neabsorbuje, a naopak vyšší poptávkou po kvalifikaci, která není na trhu práce v dostatečném rozsahu nabízena. Strukturální nezaměstnanost může být podmíněna existencí bariér v pohybu pracovní síly (dopravní omezení, bydlení atd.) a je hlavním faktorem ovlivňujícím regionální rozdíly míry nezaměstnanosti na trhu práce.

Skrytá nezaměstnanost – je formou nezaměstnanosti, kdy si nezaměstnaná osoba nehledá práci a ani se jako nezaměstnaná neregistruje. Velkou část této skryté nezaměstnanosti tvoří obvykle vdané ženy a mladiství. Jde o osoby, které na hledání práce rezignovaly (eventuálně proto, že unikly do jiného statusu – mateřství, práce v domácnosti, studium apod.), nebo si práci vyhledávají pomocí neformálních sítí či přímo u zaměstnavatelů bez registrace na pracovním úřadě. Skrytá nezaměstnanost je dána i tím, že z údajů o nezaměstnaných jsou často vyřazovány osoby, které jsou sice neumístěny, ale zařazeny do různých programů pro nezaměstnané (rekvalifikace, veřejně prospěšné práce apod.).

Dlouhodobá nezaměstnanost – distribuce nezaměstnaných osob podle délky nezaměstnanosti vypovídá nejen o struktuře nezaměstnanosti, ale i o nárocích na sociální stát a má ve většině průmyslových zemí analogický obsah. Informace o délce nezaměstnanosti je významná pro vytipování problémových regionů či sociálních kategorií (12, 2).

Na rozdíl od krátkodobé, frikční nezaměstnanosti je dlouhodobá nezaměstnanost v naprosté většině případů nedobrovolná a je vážným socioekonomickým problémem pro jedince i pro společnost. Bohužel dlouhodobá nezaměstnanost různých sociálních kategorií, tedy i kategorie absolventů škol, není ve statistikách MPSV ČR, ani ve výsledcích Výběrového šetření pracovních sil ČSÚ uváděna (15).

Sezónní a cyklická nezaměstnanost – vzniká-li nezaměstnanost v důsledku nevyužití stávajících kapacit z důvodů odbytových potíží, je-li cyklická nezaměstnanost pravidelná a spojená s přírodním cyklem, hovoří se o nezaměstnanosti sezónní.

Dobrovolná (nepravá) nezaměstnanost – zahrnuje pracovníky s nízkou produktivitou práce, kteří dávají přednost volnému času a sociálním podporám před

špatně placenou práci. Jinak řečeno, pracovní místa existují, ale není o ně při stávající mzdové sazbě zájem.

Neúplná nezaměstnanost – jedná se o pracovníky, kteří musejí akceptovat práci na snížený úvazek či práci nevyužívající plně jejich schopnosti a kvalifikaci. Tento typ se rozšiřuje jako jeden ze způsobů, kterými se společnost snaží čelit masové nezaměstnanosti.

Nepravá nezaměstnanost – jde o osoby, které jsou sice nezaměstnanými, ale práci nehledají, spíše se snaží vyčerpat v plném rozsahu nárok na podporu v nezaměstnanosti. Patří sem i osoby, které se registrují jako nezaměstnané a zároveň pracují nelegálně v neformální ekonomice (12, 2).

1.1.4 Uplatnění absolventů na trhu práce

Výkon největších světových ekonomik se zpomaluje a roste nezaměstnanost mladých lidí, kteří patří k nejvíce postiženým skupinám ve všech částech světa. Mladí lidé si často hledají obživu v neformálním sektoru, kde většinou chybí jakákoli ochrana základních práv pro práci a kde nejsou vyhlídky na zajištěnou budoucnost a růst kariéry. Tuto skutečnost si mladí lidé začnou uvědomovat až ve chvíli, kdy začnou seriózně shánět práci a jsou nuceni evidovat se na úřadu práce (17).

Vztahy sekundárního (středoškolského) i terciárního (vysokoškolského a vyššího odborného) vzdělávání a pracovního trhu procházejí velice dynamickým vývojem, který je ovlivňován na jedné straně strukturálními a technologickými změnami doprovázenými proměnami složitosti a obsahu práce a s tím souvisejícím rozvojem kvalifikačních potřeb. Na straně druhé však do nich zasahuje rovněž rychle se zvyšující účast mladých lidí na terciárním vzdělávání a s jistým zpožděním rostoucí počty absolventů, ale také další strukturální, obsahové a kvalitativní změny, které probíhají v celém sektoru terciálního vzdělávání (19).

Racionálnější se ukazuje vybírat studijní obor podle uplatnění na pracovním trhu a studovat raději do hloubky než šířky znalostí. Tuto pravdu potvrdil průzkum uplatnění absolventů vysokých škol, který v Česku provádělo Středisko vzdělávací politiky Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. Stejně jako v patnácti evropských zemích

a Japonsku z něj vyplynulo, že nejlepší uplatnění mají absolventi matematických a počítačových oborů, techničtí inženýři a lékaři. K úspěšným se v ČR řadí i právníci, ale s uplatněním to mají složitější lidé s diplomem z uměleckého či humanitního oboru.

Absolventi vysokých škol – specialisté, by měli dobře ohodnocenou a zajímavou práci najít poměrně snadno (6).

Terciární vzdělání přináší svým držitelům nezpochybnitelnou výhodu na trhu práce – absolventi vysokých škol a vyšších odborných škol mnohem snáze nalézají práci a míra jejich nezaměstnanosti je výrazně nižší než míra nezaměstnanosti osob s nižším vzděláním. Přesto však existují rozdíly v nezaměstnanosti absolventů různých oborů a různých škol. Do těchto rozdílů se promítají různé vlivy, které škola nemůže ovlivnit, jako je např. odlišná úroveň regionálních trhů práce, na které absolventi vstupují. Přesto zkoumání rozdílů v nezaměstnanosti absolventů vysokých škol stojí za pozornost, neboť částečně odráží i rozdílnou úroveň a kvalitu škol a vzdělávání, kterým absolventi prošli. Nezaměstnanost tak představuje faktor, který má co říct jak školám samotným, tak uchazečům o studium na vysokých školách, a důležitým faktorem je rovněž pro státní správu, která celý systém terciárního vzdělávání řídí a monitoruje (19).

Ministerstvo školství v létě 2007 potvrdilo klesající tendenci nezaměstnanosti mladých lidí s dokončeným vzděláním středoškolského nebo vysokoškolského typu. Nezaměstnaných z řad učebních oborů je 15,7 %, absolventi vysokých škol tvoří pouze 4,8 % z celkového počtu nezaměstnaných s čerstvě dokončeným vzděláním.

Z průzkumu v rámci Projekt VIP – Kariéra, který je financován Evropským sociálním fondem a z rozpočtu ČR, vyplývá, že zaměstnavatelé upřednostňují uchazeče, kteří jsou ochotni dále se vzdělávat, znají cizí jazyky, ovládají práci s počítačem, mají smysl pro odpovědnost a jsou schopni se rychle rozhodovat. Předchozí praxe, i když není z oboru, je také vítána, protože dokazuje, že potenciální zaměstnanec je ochoten pracovat (16).

1.1.5 Problémy mladistvých a absolventů škol na trhu práce

Absolventi a mladiství patří ke kategoriím uchazečů, kteří na trhu práce hledají obtížněji své uplatnění, rozhodně však absolventi v současné době nepatří

k nejproblémovějším kategoriím. Známým důvodem obtížnějšího uplatnění absolventů je nedostatečná praxe a u některých mladistvých i určitá neochota a nezájem o další vzdělávání. Spousta zaměstnavatelů dává přednost pracovníkům s praxí s odůvodněním, že na zaučení a zapracování absolventů nemají dostatek času. Je to sice do určité míry pochopitelné, na druhé straně však zaměstnavatelé zapomínají, že každý, dnes sebelepší odborník, musel svoji kariéru někdy a někde začít a získat potřebné dovednosti a návyky (20, 7).

Absolventi středních škol jsou dnes označováni za rizikovou skupinu ve vztahu k trhu práce z několika důvodů:

- nemají potřebnou praxi a zkušenosti, jež zaměstnavatelé požadují,
- mladí nezaměstnaní podle výzkumů jsou poměrně pasivní při hledání zaměstnání, očekávají pomoc úřadů práce, případně rodičů
- často hledají práci pouze v místě bydliště, dojíždění do vzdálenějších míst nepřijímají,
- neorientují se na trhu práce, nejsou připraveni na sebe prezentaci při přijímacím pohovoru či konkurzním řízení, často neumějí pracovat s písemnostmi potřebnými pro trh práce, jako je profesní životopis, práce s inzeráty, vyplňování osobních dotazníků apod.

Problémy s uplatněním mají absolventi oborů jako kadeřnice, automechanik, podnikání ve službách a obchodu, v nematuritním oboru technicko-administrativní pracovník a vzhledem k počtu končících absolventů a minimální poptávce zaměstnavatelů i obecně absolventi obchodně ekonomických škol (17, 20).

1.1.6 Výhody mladistvých a absolventů škol na trhu práce

Pozitivním jevem je však obecně se zvyšující zájem mladých lidí o studium, a to i o studium na vysokých školách. V pololetí 2007 jsme zaznamenali nižší počet evidovaných než k 30. 6. 2006, ale ve druhé polovině roku, počínaje měsícem červencem, opět očekáváme růst nově evidovaných absolventů. Podrobněji viz následující tabulka.

Tabulka č. 1: Vývoj počtu evidovaných absolventů v letech 1999 – 2007 (vždy k 30. 6.)

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Počet evidovaných absolventů a mladistvých	692	539	345	536	524	417	300	281	248

Zdroj: ÚP v Českých Budějovicích

Je nutno zdůraznit, že absolventi končící v červnu 2007 zatím nezaměstnanost neovlivnili. Zaznamenaný meziroční pokles v počtu evidovaných absolventů a mladistvých je tak výsledkem stále rostoucího zájmu mladých lidí o další studium (VŠ, VOŠ). Po vstupu České republiky do EU využívají mladí lidé určitě daleko více i zjednodušeného přístupu na trhy práce některých států EU a mají více možností účastnit se programů, stáží a studijních pobytů v členských státech EU.

V roce 2007 úspěšně ukončilo studium na středních, vyšších a vysokých školách v okrese České Budějovice celkem 5 149 absolventů (tj. o 95 více než v loňském roce). Nicméně někteří z nich ale mohou pokračovat dalším navazujícím studiem na jiných univerzitách či fakultách v České republice nebo i v zahraničí. Z výše uvedeného počtu se, podle našich průzkumů, evidovalo u Úřadu práce v Českých Budějovicích v období od 1. 1. do 30. 11. 2007 celkem 393 absolventů. K datu 30. 11. 2007 nebylo ještě umístěno a zůstávalo tedy v evidenci 136 dosažitelných absolventů.

Tabulka č. 2: Absolventi vycházející ze škol v okrese České Budějovice a evidování na úřadu práce v letech 2002 – 2007

Rok	Absolventi vycházející ze škol v okrese Č. Budějovice	Absolventi evidovaní na Úřadu práce v Č. Budějovicích	
	<i>celkem</i>	<i>celkem</i>	<i>ze škol okresu Č. Budějovice</i>
2002	4 427	777	602
2003	5 244	771	582
2004	5 034	710	547
2005	5 162	674	504
2006	5 067	663	502
2007	5 149	553	393

Zdroj: ÚP v Českých Budějovicích

Z hlediska možností uplatnění absolventů na trhu práce lze v okrese České Budějovice určit za nejvíce poptávané obory ze strany zaměstnavatelů především strojírenské učební obory, jako jsou mechanik-seřizovač CNC strojů, nástrojař, zámečnick, obráběč kovů. Uplatnění mohou nalézt též poměrně dobře i absolventi stavebních škol (20, 21).

1.1.7 Pojem „absolventi“

V zákoně o zaměstnanosti č. 435 z roku 2004 (§ 33) se hovoří o zvýšené péči při zprostředkování zaměstnání mladým lidem do 25 let věku (mladiství, absolventi středních škol a učilišť) a absolventům vysokých škol do dvou let po úspěšném ukončení studia, nejdéle však do 30 let věku.

Na základě dohody mezi Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) a Ministerstvem práce a sociálních věcí (MPSV) je i nadále pro potřeby statistického sledování používaná definice absolventa jako uchazeče o zaměstnání evidovaného na ÚP podle místa jeho trvalého bydliště k určitému datu (30. 4. nebo 30. 9. daného roku), u kterého doba od ukončení jeho studia nepřekročila dva roky. Tato definice je platná od 1. 1. 2004 (11, 15).

Do roku 2004 se však do statistik o nezaměstnanosti absolventů promítal nejednotný přístup úřadů práce k definici nezaměstnaného absolventa. Některé úřady práce používaly starší definici, podle níž se nezaměstnaným absolventem rozuměl takový uchazeč o práci, jehož celková doba strávená v zaměstnání (od úspěšného ukončení studia) nedosáhla v souhrnu dvou let. Do této doby se nezapočítávala vojenská (nebo civilní) základní služba a mateřská dovolená (19).

Absolventi škol, jež patří k rizikovým skupinám, jsou znevýhodněni zejména tím, že nemají pracovní zkušenosti a praxi v oboru, který vystudovali. Někteří vložili množství energie do studia oboru, po němž již na trhu práce není poptávka. Postrádají také pracovní kontakty usnadňující lepší orientaci na trhu práce. Absolventi jsou typem nezaměstnaných, kterým hrozí nejen ekonomické problémy, ale i psychologické a výchovné potíže, zvyšuje se riziko asociálního chování a vytvoření nezdravé závislosti na rodičích (22).

1.2 Rizikové skupiny nezaměstnaných

1.2.1 Charakteristika rizikových skupin

Uplatnění člověka na trhu práce je podmíněné řadou charakteristik (věk, zdravotní stav, vzdělání, pohlaví, příslušnost k etnické skupině), které vyčleňují skupiny lidí s větším rizikem ztráty práce a předurčují je pro dlouhodobou nezaměstnanost. Tyto skupiny jsou také vystaveny riziku opakované nezaměstnanosti. Jejich příslušníci nacházejí uplatnění spíše na sekundárním trhu práce a na méně placených pracích s nejistou budoucností. Nezaměstnanost tak více ohrožuje určité skupiny populace, což potvrzuje zkušenost téměř ze všech průmyslově vyspělých zemí. U nás k nim patří mladí lidé, ženy s malými dětmi, zdravotně postižení občané, starší lidé, lidé s nízkým vzděláním, romské etnikum a přicházející imigranti (22).

Nezaměstnanost podle M. Vágnerové (2002) přináší mladým lidem zátěž:

- v podobě **ztráty sociálních kontaktů**, dosud absolvent komunikoval jen se spolužáky, při nenalezení zaměstnání hrozí osamělost a sociální izolace,
- v podobě **stálé nesamostatnosti a závislosti na rodičích**, ekonomická soběstačnost a nezávislost na rodičích je potvrzením dospělosti, v důsledcích jev přináší pasivitu, apatii, případně syndrom naučené bezmocnosti (tzn., že absolvent bere nezaměstnanost jako osud), absolventi ztrácejí motivaci práci nalézt,
- v podobě **změny časové struktury dne**, jedinci se rozpadá jeho každodenní stereotyp, který musel dodržovat návštěvou školy. Volný čas postupně pozbývá svou hodnotu, nezaměstnaný absolvent hledá jinou náplň dne. Problém nastává tehdy, najde-li náhradu v patologickém prostředí,
- v podobě **narušení psychiky**, časté jsou deprese a stres, což leckdy vede k požívání většího množství alkoholu a drog,
- v podobě **zdravotních potíží**, bylo zjištěno, že se u nezaměstnaných, mladé lidi nevyjímaje, často objevují bolesti hlavy a zažívací potíže,
- v podobě **nenalezení sociálního statusu**, role nezaměstnaného má podřadný sociální status, časté je i morální odsouzení nezaměstnaného (23).

1.2.2 Příčiny nezaměstnanosti

Nezaměstnanost neohrožuje všechny lidi ve stejné míře. Riziko nezaměstnanosti ovlivňuje zejména vzdělání, věk, pohlaví, zdravotní stav a příslušnost k určité sociální skupině.

Vzdělání – ztrátou zaměstnání jsou více ohroženi lidé s nedostatečnou kvalifikací a nízkou úrovní vzdělání. Lidé s nižší úrovní vzdělání, ve srovnání s kvalifikovanými pracovníky, rovněž hůře zvládají zátěž dlouhodobé nezaměstnanosti. V současné době však už ani vyšší vzdělání není zárukou jistoty pracovního uplatnění.

Věk – rizikovou skupinou jsou lidé mladší 25 let, jimž chybí praxe. Mladí lidé, kteří by měli nastoupit do svého prvního zaměstnání, mnohdy nemohou najít žádnou práci, protože jsou všechna místa obsazena. Nezaměstnanost může mít pro tuto skupinu víc negativních důsledků než pro jiné věkové kategorie. V řadě poznatků je však mladý člověk naopak výhodou, je adaptabilnější, otevřenější novým poznatkům, zaměstnavatel může využít jeho energii a chuť řešit úkoly netradičními způsoby.

Pohlaví – u žen je riziko ztráty zaměstnání vyšší než u mužů. Ženy bývají dříve propouštěny, zejména pokud nemají dobrou profesní kvalifikaci, a je pro ně obtížnější najít nové místo. Mladé ženy jsou sociálně hendikepovány perspektivou těhotenství a péče o malé děti. Profesní role má pro ženy a muže jiný význam, a proto je i její ztráta posuzována rozdílným způsobem.

Nepříznivé postavení žen na trhu práce je způsobené tím, že zaměstnavatelé upřednostňují mužskou pracovní sílu pro její větší územní mobilitu a nezatíženost starostmi o domácnost. Zaměstnavatelé většinou nevytvářejí pracovní místa se zkrácenou pracovní dobou, ale dávají přednost vícesměnným provozům.

Sociální kategorie – riziko nezaměstnanosti je zvýšené u lidí z nejnižší sociální vrstvy, u příslušníků různých minorit, přistěhovalců a u lidí se změněnou pracovní schopností.

Osobnostní nebo sociální patologie – zvyšuje riziko ztráty nezaměstnanosti (22).

1.2.3 Mladší věkové skupiny do 30 let

Absolventi středních a vysokých škol, kteří se ucházejí o své první zaměstnání, jsou v konkurenci s ostatními uchazeči značně znevýhodněni. Nemají praktické zkušenosti a základní pracovní návyky, ale také postrádají určité pracovní kontakty usnadňující lepší orientaci na trhu práce. U nezaměstnaných absolventů vysokých škol vystupuje do popředí zejména ekonomické hledisko, protože mnozí z nich zakládají nebo již žijí ve svých rodinách. Nedostatečný příjem jednoho člena rodiny tak postihuje více osob.

S nezaměstnaností absolventů středních škol a mladistvých bez zájmu o získání zaměstnání se objevují i závažné výchovné a psychologické problémy. Pokud si tyto mladí lidé ve správném čase neosvojí potřebné pracovní návyky, nebudou schopni pracovat ani v dospělosti a nuda je pak povede k sociálně patologickému chování, k vyřazování ze společnosti. Prodlužování adolescence nezaměstnaností má negativní důsledky pro jedince i pro společnost. Podle závěrů studie L. B. Hendryho z Aberdeen Univerzity (1983, in Buchtová, B., 2002) prodloužená adolescence ohrožuje rozvoj osobní identity, identity mužství a ženství, dosažení nezávislosti na rodičích, akceptaci rodinných hodnot a hodnot společnosti. Ohrožuje i rozvoj profesionální role a schopnost navazovat a udržovat přátelství.

Zatrpknutí v pohledu na svět a na sebe sama může nastat zejména u mladých lidí, kteří v nedávné době ukončili vzdělání v méně „módních“ a méně žádaných oborech praxe, a nemají tak dostatečně vhodnou kvalifikaci pro úspěšné uplatnění na trhu práce. Pracovní vyhlídky jsou pro ně mizivé a nezaměstnanost se pro ně může stát jediným možným způsobem života (2).

1.3 Sociální aspekty nezaměstnanosti

1.3.1 Teorie marginalizace

Marginalizace označuje vykořeněnost a sociální bezbrannost těch, které chudoba vylučuje ze společnosti blahobytu (24).

Mareš (1994) označuje marginalizaci za redukci šancí, zatlačení pracovníků s určitými sociálními charakteristikami do nevýhodných či marginálních pozic na trhu práce a jejich vystavení vyššímu riziku nezaměstnanosti, respektive vytlačení do dlouhodobé nezaměstnanosti. Objektem marginalizace mohou být celé sociální kategorie či skupiny (v tomto případě má marginalizace podobu diskriminace) či jednotlivci (nejčastěji je založena na absenci lidského kapitálu) (12).

Marginalizace na pracovním trhu podstatně redukuje objektivní šance na výběr prací, v tomto procesu se stávají marginálními jak lidé, tak pracovní pozice. Jsou to nesplněná očekávání části společnosti či významných skupin vůči jednotlivcům (a skupinám) v oblastech, kde se od nich v souladu s normami očekává participace. V konečném důsledku marginalizace znamená, že lidé mají malý či žádný přístup k převládajícím službám a infrastruktuře a jsou většinou odkázáni na neformální a příležitostné způsoby produkce a směny, mimo oficiálně vymezenou pracovní sílu a oficiálně vykonávané ekonomické aktivity. Takové způsoby života jsou charakterizovány chudobou a nejistotou (Jordan, B., 1992, in Sirovátka, T., 1997) (18).

1.3.2 Teorie segmentace pracovního trhu

Teorie segmentace trhu neinterpretuje pracovní trh jako homogenní systém. Pojem segmentace označuje souhrnně sociální procesy, jež vedou jak ke vzájemnému oddělení určitých skupin prací či sektorů pracovního trhu, tak současně k rozlišení rozdílných sociálně determinovaných příležitostí různých jednotlivců a skupin, a v důsledku toho k selekci mezi nimi v přístupu k těmto pracím či sektorům pracovního trhu (18).

Důsledek segmentace trhu se projevuje ve strategiích zaměstnanců a zaměstnavatelů na pracovním trhu (Offe, C., 1985, in Mareš, P., 1994). Dochází k odsunu celých sociálních kategorií z primárního trhu práce, projevuje se selekce uchazečů o zaměstnání v přístupu k různým druhům prací. Segmenty pracovního trhu tak tvoří bariéry, bránící v mobilitě a možnosti vstupu různých sociálních skupin na volný trh práce (12).

1.3.3 Individuální předpoklady a sociální síť

Postavení každého jedince na trhu práce (a nejenom na trhu práce) ovlivňuje řada okolností. Hovoříme-li o “trhu” ve smyslu výměny a směny, pak použijeme pro označení toho, co člověk na trh práce “přináší”, označení kapitál.

Dispozice každého člověka jsou rozdílné a stejně tak může být rozdílné prostředí, ze kterého přichází na pracovním trh. Obecně lidský kapitál ovlivňuje řada faktorů, od vrozených předpokladů, schopnosti a vůli učit se novým věcem po možnost využít těchto dispozic vzhledem k prostředí a momentální situaci.

Individuálních předpokladů každého jedince a rozsáhlosti jeho sítě sociálních kontaktů a sociálních vazeb si všímají následující teorie:

Teorie lidského kapitálu – vysvětluje úroveň produktivity pracovní síly vrozenými a získanými vlastnostmi, zkušeností pracovníka a jeho investicí do vzdělání. Výše a hodnota lidského kapitálu pak ovlivňuje postavení jedince na pracovním trhu. Do jaké míry jsou lidé ochotni investovat do svého lidského kapitálu, je věcí jejich rozhodnutí. Zhodnocení takové investice se projevuje ve zvýšení konkurence schopnosti a výrazném posílení šancí na získání zaměstnání. Nízká úroveň vzdělání odsouvá tyto uchazeče o zaměstnání do kategorie dlouhodobě nezaměstnaných, což přispívá k větším ztrátám jejich lidského kapitálu, tzn. dochází k zapomínání pracovních návyků, dovedností a zkušeností. Snižuje se snaha získat zaměstnání, oslabuje se motivace. Stávají se prakticky nezaměstnavatelní.

Sociální kapitál – podpora rodiny, přátel i širšího okolí nezaměstnaného hraje nezastupitelnou roli v procesu hledání zaměstnání a pozdějšího začlenění se zpět do pracující společnosti. Sociální integrace, sociální zasazení člověka do sociální struktury je výraznou determinantou jeho psychické pohody a zdraví. Prostřednictvím sociálních vazeb k druhým osobám, skupinám a širší společnosti je jedinci přístupná sociální opora, tj. jakýsi sociální fond, ze kterého lze čerpat v případě potřeby, systém sociálních vztahů, jejichž prostřednictvím se člověku dostává pomoci při snaze dostat nárokům a dosáhnout cílů (Šolcová, Kebza, 2001, in Novák, P., 2004) (18, 15).

Sociální vazby mezi lidmi jsou charakterizovány pojmem sociální síť. Ta zahrnuje tzv. síť sociálních kontaktů, které jedinec využívá pro svoji potřebu a která je jádrem

jeho sociálního kapitálu. Skrze tuto síť získává nové kontakty a sociální sítě jsou i důležitým a efektivním prvkem v hledání placeného zaměstnání. Silné sociální vazby, zejména s rodinou, změkčují negativní dopady nezaměstnanosti (12).

Podle Sirovátky (1997) má především rodina (užší i širší) v procesu marginalizace na pracovním trhu několikerý význam:

- jako záchranná sociální síť v situaci nezaměstnanosti: všechny systémy sociální pomoci počítají s principem subsidiarity, kdy rodina podporuje a pomáhá překonat hmotné a sociální deprivace
- jako sociální síť kontaktů k hledání zaměstnání
- jako sociálně kontrolní mechanismus – referenční skupina, jež poskytuje normativní orientaci a kontrolu jednání a strategii řešení situace nezaměstnaného.

Oproti tomu neexistující nebo disfunkční rodinné sítě posilují proces sociální marginalizace. Absence rodinných sociálních sítí představuje spolu s marginalizací na pracovním trhu jeden z klíčových faktorů, který ovlivňuje proces sociální exkluze (18).

1.3.4 Stigmatizace nezaměstnaných

Být nezaměstnaným ve společnosti, která přikládá zaměstnání takový význam, znamená mít stigma neboli viditelné znamení svého selhání. Stigmatizace je sociálním procesem, v němž jedna skupina (dominantní), obvykle ve snaze ubránit ekonomicky privilegované pozice, přiřazuje "nerovnost" a "podřízenost" charakteristikám jiné, vnější skupiny. Stigmatizace je psychologicky internalizovaná a neuvědomělá, zakořeněná ve skupinové ideologii a reprodukována proto v každodenním sociálním životě.

Na stigmatizaci je úzce navázána diskriminace. Jak uvádí Sirovátka (1997), diskriminace se opírá o stigmatizaci (12, 18).

1.3.5 Sociální izolace

Většina studií konstatuje, že v průběhu nezaměstnanosti dochází ke snížení frekvence sociálních styků, a to jak ve vztahu k širšímu okolí, tak i uvnitř užších, ba dokonce někdy i uvnitř nukleárních rodin.

Izolaci mimo jiné způsobuje nedostatek finančních prostředků, neboť není možné udržovat běžné sociální aktivity. Sociální ústup je také výsledkem ztráty sebedůvěry a snahy vyhnout se sociálním kontaktům, které mohou být dalším poškozením jejich sebeúcty. Pocit vlastní stigmatizace ze ztráty zaměstnání je důvodem, proč se nezaměstnaní vyhýbají okolí. Tento stav nabývá na intenzitě úměrně délce nezaměstnanosti (Jahodová, 1933, in Novák, P., 2004) (15).

Míra sociální izolace je spojena s řadou faktorů, mezi nimiž hraje významnou roli věk. Binns a Mars (1984, in Mareš, P., 1994) konstatují, že mladí se po ztrátě svého zaměstnání neocitají zdaleka v takové sociální izolaci jako nezaměstnaní staršího věku. Tendence k sociálním kontaktům v širokých sociálních sítích (často na základě vzájemné sousedské a přátelské výpomoci) je mezi mladými nezaměstnanými manželstvími a rodinami rozšířenější. I když jsou vrstevnické sociální sítě mladých charakterizovány slabšími vazbami než sociální sítě založené na rodinných a příbuzenských vztazích, pozitivně snižují manželské napětí. U mladých svobodných nezaměstnaných je častější opačná tendence k životu v širších sociálních sítích vrstevníků, který může nabývat různých forem, včetně vzájemné solidarity při kriminálních činnostech a vandalství, při nichž tyto sociální sítě mohou nabývat podoby gangů mladistvých (12).

1.3.6 Ztráta participace

Se sociální izolací v důsledku nezaměstnanosti souvisí ztráta participace na společenském dění, neboť práce je stále ještě hlavním prostředkem sociální integrace. Ztráta zaměstnání je většinou lidí vnímána jako „vyhoštění“ – člověk nikam nepatří. Tento pocit je navíc umocňován negativním postojem veřejnosti. Výzkumy nezaměstnaných v britských městech ukázaly nízkou míru participace na veřejném i skupinovém životě, lidé byli izolováni a měli méně příznivý vztah k bydlišti a sousedům.

Nezaměstnaní jsou vyloučeni nejen z podílu na prosperitě společnosti (dostávají z ní jen limitovaný podíl příspěvků a služeb) a z ní plynoucích odpovídajících životních

prostředků, ale i z jakékoliv reálné participace v hlavním proudu společenského života (12).

1.3.7 Ztráta statusu

Ztrátou zaměstnání se mění nejen ekonomické postavení člověka, ale i jeho sociální status. Status, který získal svým uplatněním na trhu práce a o který přišel, byl uznáním pozice ve společnosti „řádných“ občanů. Vytváří se tak nová, znevýhodněná role, status nezaměstnaného jako “pacienta či klienta”, spojený s omezením občanského principu.

V době, pro kterou je konzum alfou a omegou existence, znamená vyřazení z toku konzumní společnosti izolaci. Význam spotřeby a konzumu v kultuře popisují Bostyn a Wight (in Mareš, P., 1994). Konzum poskytuje lidem současných průmyslových zemí možnost vytvořit a potvrdit svou identitu. Nezaměstnanost tomu zabraňuje. Účast zaměstnaného člověka na konzumu je také potvrzení vlastní pozice tváří v tvář konzumní společnosti, v níž je morálním závazkem udržení určité úrovně spotřeby a určitého životního standartu. Nezaměstnaní a jejich rodiny se snaží obvykle udržet si jisté viditelné znaky konzumu co nejdéle. Pokud to již není možné, je to veřejně přiznání nižšího statusu. Někteří lidé proto odmítají navštěvovat úřady práce, protože by tím veřejně deklarovali, že jsou nezaměstnaní a potřebují pomoc (12).

1.3.8 Ekonomické dopady nezaměstnanosti

Období rané kariéry je také často obdobím finanční závislosti, kdy příjem je relativně nízký a vydání a dluhy vysoké. Vynucené vyloučení z trhu práce může vést i k panice a k přijetí neuspokojivé pracovní nabídky, která se právě naskytne a která později přináší spíše lítost a zklamání z ukvapeného rozhodnutí. Ukazuje se však, že pro udržení vitality, nabytých vědomostí a schopností je důležité vzít na čas i práci méně placenou.

Z výzkumů v ekonomicky rozvinutých zemích vyplývá, že v posledních letech dochází k 10 % nárůstu osob ve věku 18 – 34 let, kteří se vracejí do rodiny a žijí se svými rodiči. Také u nás v řadě rodin zůstane bez zaměstnání dospívající dítě, na které

rodiče přestali pobírat přídatky či jiné sociální dávky. V případě, že je dospívající absolventem střední školy, má nárok na hmotné zabezpečení před nástupem do zaměstnání. To je často téměř tak vysoké jako nástupní plat. V případech mladistvého po ukončení základní školy nevzniká nárok na hmotné zabezpečení a navíc je zde podstatně nižší šance na získání zaměstnání. Do této kategorie patří i mladí lidé, kteří začali, ale nedokončili střední školu. V obou případech, ve druhém však více, vznikají rodině mimo vážné psychologické a výchovné problémy i problémy ekonomické (2).

Ekonomické důsledky nezaměstnanosti se projeví snížením možností výběru a omezením celkové spotřeby. Nezaměstnaný pocítuje nejen nedostatek osobně potřebných věcí, ale i ztrátu možnosti potvrdit konzumací svůj sociální status. Upadá na nižší úroveň, nemůže si dovolit totéž co lidé z jeho sociální vrstvy (22).

1.3.9 Nezaměstnanost a sociálně patologické jevy

Vysoké procento dlouhodobé nezaměstnanosti má nežádoucí vliv nejen na jednotlivce, nýbrž i na celou společnost. Takto postiženou společnost provází zvýšený výskyt sociálně patologických jevů, což zjišťujeme spíše nepřímo: zvýšenou konzumací alkoholu, nikotinu a drog (zejména u mladých lidí), vyšší nemocností a rostoucí spotřebou léků, vyšším výskytem sebevražedných pokusů. Nadbytek času, nuda, nedostatek programu a povinností, event. i frustrace daná vyloučením ze společnosti, často přispívají k rozvoji nežádoucích forem chování. Zákeřnost této věci spočívá v tom, že zpočátku může být i nezaměstnanost prožívaná jako určitá forma „dovolené“, jako období, v němž má člověk příležitost zamyslet se nad svým dosavadním životem. Později, při opakovaném neúspěchu najít si práci, narůstá vědomí nemožnosti ovlivňovat osobní situaci, vzniká pesimistický postoj s pocity nepotřebnosti, marnosti a beznaděje. Průvodními jevy vysoké dlouhodobé nezaměstnanosti jsou zvýšená míra kriminality a násilí, rasových a meziskupinových konfliktů, krizí v rodině a v sociálních institucích. Nezaměstnaní mladí lidé se sdružují do part, užívají drogy, kradou, chovají se vandalsky (2, 22).

A. Hammarstrom (in Buchtová, B., 2002) konstatuje, že nezaměstnanost mladých lidí se stává ožehavým společenským i zdravotním problémem. Byl zjištěn častější

výskyt fyzických a psychických potíží, konzumace tabáku a konopí u dlouhodobě nezaměstnaných mladých lidí oproti skupině postižené krátkodobou nezaměstnaností. Nezaměstnané osoby častěji a více kouří.

Zdá se, že nezaměstnanost představuje významný faktor pro zvýšenou konzumaci alkoholu, zvláště u hochů. Nezaměstnaní muži, zvláště mladí, jsou ohroženi zvýšenou konzumací alkoholu oproti zaměstnaným.

Sociálními následky nezaměstnanosti jsou odcizení, pokles finančních zdrojů (příjmů), kriminalita, budoucí vyloučení z trhu práce. Prohlubující se ekonomická nerovnost lidí narušuje sociální kohezi, ztěžuje kontrolu deviantního zdravotního chování, trestné činnosti i vzájemnou pomoc členů společnosti. Situace se stává zdrojem akutního stresu v důsledku mj. ztráty sebeúcty, vzniku pocitu vlastní nepotřebnosti, pocitu závislosti na druhých, postrádání své sociální role a strachu z budoucnosti. Ukazuje se, že sepětí zdravotních problémů, zneužívání drog a nezaměstnanosti je velmi úzké. Nezaměstnanost je tak spíše problémem psychologickým a sociálním než problémem ekonomickým (2, 23).

Nezaměstnanost se může stát i nebezpečným problémem politickým. Zejména vysoké procento dlouhodobě nezaměstnaných mladých lidí, u nichž se projevuje zvýšený výskyt sociálně patologických jevů, tvoří nebezpečný zárodek budoucího negativního vývoje společnosti (2).

1.4 Psychologie nezaměstnanosti

1.4.1 Význam práce pro člověka

Práce zaujímá v životě člověka nezastupitelné postavení. Je důležitou podmínkou jeho důstojné existence, přináší mu nejen materiální prospěch, ale současně mu dává pocit seberealizace a společenské užitečnosti. Vřazuje člověka do řádu sociálních vztahů, uspokojuje jeho potřeby ctižádosti, sebeuplatnění a sebeúcty.

Práce tedy neslouží pouze k výrobě statků nebo k vykonávání služeb, ale vytváří sociální pole strukturovaných kontaktů s možností vést rozhovory, potkávat jiné lidi a uzavírat přátelství. Při zvládání svých pracovních úkolů může jednotlivec

objektivizovat své schopnosti a získat pocit odborné kompetence. Skupinová práce nabízí sociální prostředí, ve kterém se člověk hodnotí a srovnává s ostatními lidmi. V konkrétní práci, k níž jsou nezbytné znalosti, schopnosti a dovednosti, se rozvíjí lidská osobní identita. Z mentálněhygienického hlediska umožňuje pracovní úsilí odvod přebytečné duševní a tělesné energie. Potřeba dostatečně dlouhé a společensky náležitě oceňované tělesné a duchovní aktivity, potřeba práce v rámci ostatních kulturně uznávaných činností – je u člověka silná a obtížně odstranitelná, patří do struktury lidské přirozenosti.

Ocitne-li se člověk dlouhodobě bez práce, ztratí nejsilnější pojítko s realitou, zmocní se ho nejistota a strach z budoucnosti, později i pochybnosti o vlastních schopnostech. A tak ztratit práci ve společnosti, kde je placená práce stále ještě spojována s vysokou společenskou i osobní hodnotou a kde je zaměstnání klíčem k životním aspiracím i zdrojem identity a sebeúcty člověka, přináší stresující životní událost. Tento subjektivně stresující zážitek je navíc okolím stále ještě vnímán jako znamení životního selhání jedince (2).

1.4.2 Adolescence a mladá dospělost v biodromálních aspektech nezaměstnanosti

Za jeden z důležitých zřetelů při aplikaci poznatků o životní dráze člověka považuje moderní vývojová psychologie takovou průběžnou adaptaci jedince, aby se v jednotlivých věkových etapách dokázal vyrovnat s podmínkami lidského soužití a práce. Věkově odstupňované normativní faktory zahrnují zejména biologické změny vyvíjejícího se organismu i sociálně a kulturně stanovené požadavky na vzdělání a profesní přípravu; tyto normativní faktory se uplatňují nejvýrazněji ve vývoji osobnosti od dospívání až do období mladé dospělosti.

Zatímco v průběhu puberty vystupovaly v rámci vývoje osobnosti do popředí fyziologické změny organismu, adolescence je mimořádně senzibilním obdobím životního cyklu pro vývoj optimálních vztahů ve třech klíčových oblastech životní orientace:

1. práce,
2. společenství s životním partnerem,

3. občanská kompetence.

R. Havighurst (1964, 1982, in Buchtová, B., 2002) je známý svými „vývojovými úkoly“ pro jednotlivé věkové etapy od dětství do stáří. Vyčleňuje také stádia vývoje k profesní činnosti. Věk 15 – 25 roků označuje jako etapu „získání profesní identity“; k tomuto cíli směřuje vývojový úkol „volba povolání a příprava na ně“. Pracovní činnost má zejména ve svých začátcích nezastupitelnou „pořádací“ funkci:

- podílí se na upevňování řádu života, lidských vztahů a vědomí odpovědnosti za odvedenou práci;
- je činitelem individuace mladého muže a ženy.

Takto rozvinutá individualita představuje vysokou hodnotu pro společnost. Pracovní činnost spolupůsobí na vytváření životního stylu, který je takřikajíc signaturou osobnosti. Delší přerušení zaměstnání představuje mimo jiné diskontinuitu vývoje osobnosti a je tím závažnějším zásahem, čím je pracovník mladší.

V období mladé dospělosti, vymezené přibližně třetím decenniem života, jsou sice již všechny psychologické funkce plně rozvinuty, avšak ve vývoji osobnosti dosud probíhá stabilizace a integrace temperamentových a charakterových vlastností. Tato vývojová specifika nacházejí výraz také ve všech oblastech pracovní činnosti. Je to stádium vrcholné vitality, projevující se nezřídka impulzivitou, silnou aktivitou a tendencí k sebezprosování (zejména u mužů). Vysoká činorodost však není vždy spojena s pevnými cíli. Naopak, bývá to období hledání vlastního zaměření, při němž se střetávají vlastní síly a aspirace s možnostmi realizace. S diskrepancemi se v této oblasti setkáváme častěji u mužů než u žen.

Třetí decennium života je tedy senzibilním obdobím jak pro vztah k profesní činnosti, tak pro rozvinutí rodičovských vlastností a citů; nedojde-li v tomto věku ke stimulaci odpovídajících dispozic, může to nepříznivě poznamenat vývoj seberealizace; je stěžejí možné nedostatek identifikace s pracovní činností a role v manželství kompenzovat angažovaností v jiných oblastech společenského života.

Jestliže dojde ke ztrátě zaměstnání, pak je v tomto období prožívána afektivně, bouřlivě, často silně extrapunitivně, s tendencí nacházet důvody ztráty zaměstnání mimo sebe, ve vnějších podmínkách. Je zde velké riziko anomie – stavu neuspokojivé

sociální integrace s tendencí k atribuci sociálních konfliktů. Déletrvající nezaměstnanost narušuje časovou perspektivu, perspektivní zónu budoucnosti, která má centrální význam v chování a jednání zejména u mladých lidí (2).

1.4.3 Psychické důsledky nezaměstnanosti

Stav nezaměstnanosti přináší frustraci mnoha psychických potřeb. Jednou z nich je potřeba stimulace. Nezaměstnaný člověk ve srovnání s minulostí může trádat nedostatkem podnětů. V jeho dosavadním životním programu dochází k zásadním změnám. Ztráta navyklého stereotypu a narušení zafixovaného denního režimu vede k odlišnému vnímání času. Nezaměstnanému ubíhá čas pomaleji, zdá se mu, že čas nemá téměř žádnou strukturu, rozlišit všední dny od víkendů je stále těžší (Mareš 1994, in Matoušek, O., 2005). Při každodenní produktivní práci má jedinec před sebou jednoznačný obraz časové struktury svých činností v průběhu dnů, týdnů a let – celého svého života.

Nuda je jeden z nejhůře prožívaných stavů provázejících nezaměstnanost. Zatímco v pracovním životě slouží volný čas především k zotavení z námahy pracovního dne a k nabrání sil pro další pracovní nasazení, v době ztráty práce se mění rozsah i smysl osobní aktivity ve volném čase. Čím smysluplněji může být volný čas strukturován a využíván, tím menší je psychická zátěž během nezaměstnanosti, tím udržitelnější je nadějná životní perspektiva (13, 2).

Následující ukázky denního režimu dvou dlouhodobě nezaměstnaných mladých mužů představují krajní protipóly:

Roman, 23 let, odešel ze SOU po 3 měsících, doposud (tj. 8 let) bez práce:

10 – 11 hodin: budíček a „rozkoukávání“

11 – 12 hodin: sledování TV a čtení novin, snídaně (příprava matkou včetně donášky tisku)

12 – 15 hodin: pobyt venku (s hlavním cílem něco ukrást)

15 – 17 hodin: pobyt venku (s cílem udat ukradené věci a získat peníze na další část dne)

17 – 24 hodin: pobyt v restauraci, popíjení a doprodej ukradených věcí

24 – 3 hodiny: sledování TV a DVD.

Martin, 28 let, ukončené SOU, bez práce přibližně 5 let:

6.00 hodin: budíček, ranní úkony, snídaně (vlastní příprava)

7 – 10 hodin: práce v domě

10 – 12 hodin: nákupy pro rodinu, jednání na úřadech, případně pohovor s cílem získat práci

13 – 16 hodin: práce kolem domu a na zahradě (rytí, hrabání listí, sekání a řezání dřeva apod.)

16 – 18 hodin: dle situace pobyt v restauraci, venčení psa

19 – 22 hodin: dle situace pobyt v restauraci, sledování TV, hovor s rodiči, upřesnění práce na další den

(údaje pocházejí z rozhovorů psychologa O. Patočky v rámci motivačních kurzů) (16).

U většiny lidí nezaměstnanost frustruje potřebu aktivity, stejně jako potřebu seberealizace. S tím jde ruku v ruce snížení pozitivního sebehodnocení a sebeúcty (Čížková a Chytil 1994, in Matoušek, O., 2005).

Nezaměstnaný člověk ztrácí po určité době mnohé dosavadní schopnosti a dovednosti, a to z prostého důvodu, že je nevyužívá. Jde nejen o úbytek profesních dovedností či odborné kvalifikace, ale i o celkové odvykání si od běžných zaměstnaneckých aktivit. Uvažujeme-li o vlivu prostředí na prožívání nezaměstnanosti, pak ji subjektivně obtížněji snášejí ti jedinci, kteří žijí v regionech, kde je nezaměstnanost relativně nízká, takže nezaměstnaný je v dané situaci ojedinelý.

Z celospolečenského pohledu je důležité, zda nezaměstnaní dokáží udržet svá očekávání a požadavky na práci. S. Empson-Warner a H. Krahn (1992, in Buchtová, B., 2002) zjistili, že nezaměstnaní absolventi škol redukují své požadavky, pokud po ukončení školy nemají pozitivní výhled na získání práce. A právě pokles nároků na práci, popřípadě vykonávání práce bez uplatnění získané kvalifikace, je značnou ztrátou pro společnost (13, 2).

1.4.4 Psychické změny vyvolané nezaměstnaností

Záleží na obranných reakcích jedince, na jeho vnitřní odolnosti, na sociálním zázemí, na tom, zda a v jaké míře jsou postiženy jednotlivé složky psychického života. Někteří lidé jsou pravděpodobně více disponováni k tomu, aby ztráta zaměstnání postihla jejich psychickou rovnováhu. Dlouhodobá ztráta zaměstnání postihuje celou psychiku člověka. Chování lidí je často provázeno sociální izolovaností, uzavíráním do sebe a úbytkem sociálních kontaktů. Nenaplněny mnohdy zůstávají i potřeby citové jistoty a bezpečí, otevřené budoucnosti a naděje.

Neúspěšné pokusy sehnat práci vedou k apatii a vyvolávají negativní pocity. Střídání naděje a zklamání na trhu práce přispívá k emoční labilitě a způsobuje deprese zejména u lidí bez perspektivy (J. Bollová, 2001, in Buchtová, B., 2002). Kromě těchto symptomů se u nezaměstnaných dostavují i poruchy sebeřízení a volného jednání. Beznaděj se v průběhu času utužuje a následně ochromuje cílevědomé aktivity vedoucí k návratu do pracovního procesu. Jiní lidé se s vlastní tíživou situací vyrovnávají tak, že otupí a přizpůsobí se sníženému životnímu standardu, až skončí jako bezdomovci, tuláci nebo zločinci. Psychické napětí, stres a úzkost mohou vyústit až v sebevražedné jednání. Podle Koudelky (1993, in Matoušek, O., 2005) až 5 % jedinců uvažuje o sebevraždě jako o východisku z nepříznivé situace (2, 13).

1.5 Nezaměstnanost a zdraví

Ztráta zaměstnání a nezaměstnanost mají řadu důsledků jak somatických, tak i psychických. Následný negativní dopad na jedince se projeví různě. Zhoršení tělesného zdraví bylo doloženo jak přítomností tělesných příznaků, tak i zvýšeným využíváním zdravotnických služeb nezaměstnanými (A. Kraut, 2000, in Buchtová, B., 2002). Dlouhodobé vlivy zahrnují vyšší pravděpodobnost rozvoje kardiovaskulárních onemocnění, bronchiálních poruch, vysokých hodnot cholesterolu v séru a vysokého krevního tlaku, vyšší úmrtnosti. Jako duševní následky nezaměstnanosti se uvádějí např. deprese, alkoholismus, poruchy chování, sebevražedné pokusy, sebevraždy, domácí násilí aj.

Zvýšená expozice nezaměstnanosti je spojena se zvýšeným rizikem psychiatrických onemocnění v dospívání. Bylo pozorováno zhoršení psychických potíží, zvláště pak u nezaměstnaných dívek. Půlroční a delší vystavení nezaměstnanosti vede k nárůstu rizika onemocnění 1,5x až 5,4x oproti zaměstnaným. Ale z největší části je toto zvýšené riziko vysvětlováno rodinnými a osobnostními faktory přítomnými v době školní docházky. Nálezy zahrnují sníženou sebeúctu, mizí obvykle pocit zdraví a uspokojení, přibývá depresivní symptomatologie a psychosomatických onemocnění, zvyšuje se hostilita a úzkost, je zhoršena kvalita života (Ytterdahl, T., Fugelli, P., 2000, in Buchtová, B., 2002) (2, 23).

Úmrtnost je významně vyšší u skupin nezaměstnaných hochů i dívek, a to jak následkem sebevražd, tak následkem úrazů. Zdravotní ohrožení, které přináší stres spojený s nezaměstnaností, bývá posilováno zvýšenou tendencí postižených lidí užívat psychoaktivní látky (alkohol, léky a drogy, eventuálně více kouřit). Chování tohoto druhu lze interpretovat jako pokus o únik, o kompenzaci ve smyslu dosažení náhradního uspokojení nebo stimulace, která by uvolnila vnitřní psychické napětí. Nezaměstnanost rovněž zvyšuje riziko sebevražedného jednání. Většinou jde o zkratkovou reakci na existenciální zátěž, „volání o pomoc“ v situaci, s níž si člověk neví rady (22).

1.6 Pracovní profesní a psychologické poradenství

Podle analýzy, kterou si nechala zpracovat Evropská komise, nejsou mladí lidé často dostatečně připraveni na to, aby převzali odpovědnost a aktivně se uplatnili na pracovním trhu. Jeden z šesti mladých Evropanů ukončuje školní docházku předčasně a 4,6 milionu mladých lidí ve věku 15 – 24 let nemá práci. Dokument zdůrazňuje, že je nutné více a dříve investovat do vzdělávání a zdraví mládeže, a to jak na úrovni EU, tak i na úrovni členských států, a zlepšit přechod z procesu vzdělávání do pracovního života. Při vyhodnocování experimentální výuky jsme zjišťovali odpovědi na otázky, které kompetence, dovednosti, znalosti a také vlastnosti jsou pro zaměstnavatele při přijímání absolventa důležité. Zaměstnavatelé se vyjadřovali k obsahu výuky ve školách. Myslí si, že škola by měla vést žáky ke zdravému sebevědomí, žáci by měli

umět nést zátěž a neúspěch, měli by být spolehliví, emocionálně stabilní, pozitivně naladěni, měli by znát zákony a morální zásady a respektovat je. Zaměstnavatelé radí, aby studenti nezůstávali na podpoře a raději pracovali, byť za malý plat, neboť získají zkušenosti a praxi.

Vláda ČR uložila MŠMT zařadit do vzdělávacích programů středních škol učivo úvod do světa práce sloužící k rozvoji osobnostních předpokladů pro orientaci a flexibilitu absolventů SŠ na trhu práce (usnesení vlády č. 235 ze dne 3. dubna 2000 k Opatření k zvýšení zaměstnanosti absolventů škol) (5, 17).

Předmět Volba povolání se výrazně podílí na utváření a rozvíjení dovedností žáků plánovat si významné životní kroky, stanovovat si alternativní životní cíle, nacházet efektivní způsoby dosahování zvolených cílů a konstruktivně se vyrovnávat s osobním neúspěchem (10).

Metodický pokyn MŠMT říká, že cílem učiva úvod do světa práce je „zprostředkovat žákům nejdůležitější znalosti a dovednosti související s jejich uplatněním ve světě práce a vybavit je kompetencemi, které by jim měly pomoci při rozhodování o jejich další profesní a vzdělávací orientaci, při jejich vstupu na trh práce a při uplatňování jejich práv.“

Profil absolventa (podle metodického pokynu MŠMT):

Absolvent by měl být vybaven kompetencemi, které mu umožní:

- uvědomit si zodpovědnost za vlastní život, význam vzdělání pro život,
- uvědomit si dynamiku současných ekonomických a technologických změn ve světě a z toho plynoucí význam profesní mobility a rekvalifikací, nutnost sebevzdělávání a celoživotního učení,
- mít základní orientaci ve světě práce a vzdělávání, dokázat hodnotit jednotlivé faktory charakterizující obsah práce a srovnávat je se svými předpoklady,
- orientovat se při setkáních s profesními a vzdělávacími možnostmi a vytvářet si o nich základní představu, znát alternativy profesního uplatnění po absolvování studovaného oboru vzdělání,
- orientovat se v hospodářské struktuře regionu, znát druhy a struktury organizací, základní aspekty pracovního poměru, práv a povinností zaměstnanců

- a zaměstnavatelů i základní aspekty soukromého podnikání, orientovat se v příslušných právních předpisech,
- mít představu o trhu práce, vědět, jaká bývají jeho úskalí, jaké jsou jeho základní trendy, jak se vyvíjejí v daném regionu a v oblastech nejčastějšího uplatňování absolventů studovaného oboru, být aktivní při hledání zaměstnání,
 - dokázat se prezentovat při jednání se zaměstnavateli, vyhodnocovat poskytnuté informace, formulovat svá očekávání a své priority,
 - znát způsoby podpory státu sféře zaměstnanosti, orientovat se v příslušných poradenských a zprostředkovatelských službách, umět je účelně využívat,
 - být motivován k aktivnímu pracovnímu životu, k úspěšné kariéře (17).

Dokument rovněž klade důraz na to, aby byli mladí lidé více zapojováni do občanského života a do společnosti jako celku. K tomu má přispět podpora jejich zájmových a dobrovolnických aktivit ve volném čase. Podle výzkumu Evrobarometru se 74 % mladých Evropanů domnívá, že právě dobrovolnická činnost je dobrým způsobem, jak se zapojit do společnosti.

Investice do mladé generace má mít široký záběr od rodinné politiky po oblast sociální, zdravotní, zlepšení přístupu ke kulturním hodnotám aj. Doufejme, že se v jejím rámci budou moci šířeji uplatnit i subjekty poskytující poradenské a psychosociální služby (5).

1.6.1 Pracovně profesní a psychologické poradenství při úřadech práce

Z rozhovorů s nezaměstnanými lidmi vyplynula společenská potřeba pracovně profesního a psychologického poradenství. Zvýšenou potřebu této služby vyžadovaly zejména rizikové skupiny nezaměstnaných, mezi které jsme ve výzkumném šetření zařadili mladší věkové skupiny do 30 let, starší občany, ženy, občany se změněnou pracovní schopností, nekvalifikované pracovníky a minoritní skupinu Romů.

Pracovně profesní a psychologické poradenství při úřadech práce, jak se ukázalo, nemělo charakter individuálního přístupu. Také posuzování situace nezaměstnaného nenavazovalo na spolupráci s dalšími psychologickými a interními službami v rámci

úřadů práce. Poslání poradenství tohoto typu spatřujeme v prevenci, která spočívá v předcházení a zvládnání psychicky i životně náročných komplikací ze ztráty práce.

Ekonomicky rozvinuté země, které mají s dlouhodobou nezaměstnaností zkušenost, se snaží jak o její regulaci, tak o zmírnění negativních dopadů ztráty práce na člověka a společnost. Věnují pozornost i duševní stránce zdraví, nepodceňují služby psychologů, poradenských center a krizových linek, kam se lidé mohou obrátit o pomoc. Opomíjení péče o problémy dlouhodobě nezaměstnaných lidí vede často k jejich ambulantnímu léčení a hospitalizacím, což stojí společnost daleko více prostředků. V ojedinělých případech může zanedbání této péče vést i k sebevražedným pokusům.

Vzhledem k riziku, které představuje nezaměstnanost pro vývoj osobnosti, by se cílená psychologická intervence měla zaměřovat především na věkovou kategorii adolescentů a mladých dospělých. Pro interdisciplinárně koncipovanou péči o tuto věkovou etapu je však třeba pokročit v organizačních opatřeních státní správy a v iniciativách nadací (2).

1.6.2 Job club START

Job club START je součástí služeb úřadu práce a spadá do úseku poradenství. V praxi poskytuje osvědčený poradenský program, formou skupinových setkání uchazečů o zaměstnání, vedený zpravidla dvěma lektory. Cílovou skupinou tohoto typu poradenského programu jsou osoby do 25 let věku, absolventi středních nebo vysokých škol po dobu 2 let po úspěšném ukončení studia, nejdéle však do 30 let věku a osoby do 25 let ohrožené sociální exkluzí. Hlavním cílem je napomáhat účastníkům vyrovnat se s aktuální situací a nelézt vhodné pracovní uplatnění, které bude odpovídat jejich představám a možnostem trhu práce.

Job club nabízí všechny dostupné informační zdroje o profesních možnostech v příslušném regionu (adresáře firem včetně kontaktů, seznamy volných pracovních míst evidovaných ÚP, inzertní nabídky zaměstnání v regionálním tisku, webové servery s nabídkou zaměstnání, přímé vazby na služby a nabídky personálních agentur

a soukromých zprostředkovatelen práce, popisy povolání, databáze rekvalifikačních kurzů).

Práce v Job klubu probíhá formou nácviků, řešení zadaných úkolů, hraní rolí v připravených modelových situacích a formou diskusí. Činnosti probíhají ve skupině max. 12 osob formou pravidelných setkání, zpravidla 1 – 2krát týdně. Účastníci se dozvídají o problémech druhých, o jejich postojích, navzájem se podporují a předávají si zkušenosti. Přínosem je zejména *odreagování se* od domova, od neustále stejného prostředí a dlouhých hodin nečinnosti a čekání na pracovní příležitosti, *poznání nových lidí*, kteří se nacházejí ve stejné situaci a mají podobné problémy, *výměna zkušeností*, řešení konkrétní situace nezaměstnaného, doporučení vhodného jednání, *možnost promluvit si o své situaci s odbornými poradci*, *ujasnění si možností a schopností*, vlastního potenciálu, odborných i osobnostních kvalit a ujasnění si toho, čeho chci dosáhnout a jaké jsou mé profesní i životní cíle.

Tento poradenský program vede k celkovému rozvoji osobnosti a k získávání poznatků pro vyrovnávání se s náročnými životními situacemi obecně (11).

1.6.3 Jak pomáhají motivační kurzy?

Poměrně efektivní možností, jak pomoci mladým nezaměstnaným, jsou motivační kurzy, jež pořádají různé školící a vzdělávací instituce, které jimi doplňují svou standardní studijní nabídku, občanská sdružení či neziskové organizace. Nejčastějšími uživateli těchto služeb bývají matky před ukončením a po ukončení rodičovské dovolené, nezaměstnaní ve věku nad 50 let a mladí lidé, kteří (často i několik let) po absolvování střední školy či učiliště nezískali žádnou práci, případně si ji nedokázali z různých důvodů udržet.

Motivační kurzy zpravidla začínají částí zaměřenou na sebepoznání. Jejím účelem je, aby nezaměstnaný:

- zhodnotil svou současnou situaci,
- provedl sebekritickou osobní inventuru, poznal své silné a slabé stránky a uměl s nimi přiměřeně nakládat,
- poznal vlastní motivaci a učil se ji využít k získání pracovního poměru.

Klienti jsou pobízeni, aby viděli dále než jen ke dveřím nejbližšího úřadu práce a aby ve větším rozsahu než dosud spoléhali na vlastní síly a schopnosti.

Další část kurzu je věnována účasti na výběrových řízeních a přijímacích pohovorech. Cílem je:

- pomoci zdokonalit komunikační dovednosti, zlepšit image, vědět, jak se obléci, jak vystupovat, umět zpracovat životopis a motivační dopis,
- připravit se na výběrové řízení, na účast na personálních pohovorech, zvýšit schopnost prosadit se,
- naučit se správně číst inzeráty a už během pohovoru poznat solidního zaměstnavatele od výrobce slibů, jež posléze nejsou v praxi splněny,
- vědět, jak se zachovat mezi jednotlivými koly výběrového řízení, jak si počínat, pokud potenciální zaměstnavatel slíbil, že se ozve, ale doposud se tak nestalo,
- naučit se reagovat na otázku „Jakou máte praxi?“, která nezkušeného žadatele mnohdy zaskočí,
- připravit se i na obávaný narůstající počet odmítnutí při výběrech a pohovorech, vědět, jak reagovat a jak zvyšovat psychickou odolnost v podobných neúspěšných situacích.

Stranou nezůstává ani oblast konkrétních negativních dopadů nezaměstnanosti na psychiku (smutek, zklamání, překvapení, obavy, strach, vztek, kritika, deprese, pocity snížené hodnoty aj.) a jak jim účinně čelit. Součástí tohoto sociálně psychologického výcviku jsou i reakce na ne vždy příznivý postoj rodinných příslušníků, kamarádů a přátel. Ukazuje se totiž, že právě oni nezanedbatelným dílem přispívají ke zlepšení nebo naopak ke zhoršení psychického stavu osoby bez práce (16).

1.6.4 Psychologický intervenční program pro nezaměstnané

Cílem tohoto programu je redukce stresu nezaměstnaného, podnětění jeho aktivity k větší flexibilitě, k získání sebejistoty, k osvojení si potřebných sociálních dovedností. Například jde o dovednost hledat novou práci, o schopnost představit se a nabídnout se na trhu práce. Jde také o problém, co dělat, je-li žádost o zaměstnání odmítnuta, o problém, jak a jakým konkrétním způsobem řešit aktuální i dlouhodobou ztrátu práce.

K efektivní osobní strategii pro překonání krizového období ztráty práce patří neztrácet naději a nepodléhat tlaku nepříznivé situace, naplánovat si pravidelné denní aktivity, využít čas k možnosti zhodnocení dosavadních životních a pracovních zkušeností, rozšířit si právní vědomí a dobře znát práva a povinnosti nezaměstnaného, neuzavírat se do sebe, ale sledovat dění kolem sebe, udržovat neustálý kontakt s trhem práce a s širším sociálním okolím, na přechodnou dobu si najít práci i méně placenou, promyslet si úspornou životní strategii a důsledně pečovat o své zdraví (2).

2. CÍLE PRÁCE A HYPOTÉZY

2.1 Cíle práce

Hlavním cílem mé bakalářské práce je zjistit životní cíle nezaměstnaných absolventů a následně je mezi sebou porovnat.

Dalším cílem je zmapovat situaci nezaměstnaných absolventů na trhu práce se zaměřením na možnosti a rizika jejich uplatnění a upozornit na možné sociálně patologické jevy plynoucí z dlouhodobé nezaměstnanosti této rizikové skupiny.

2.2 Hypotézy

2.2.1 „Grounded theory“

Konstrukce formálních pracovních hypotéz v kvalitativním výzkumu přirozeně neexistuje (4).

Pro realizaci svého výzkumu jsem shledala jako nejvhodnější strategii „grounded theory“ Glassera a Strausse.

V podstatě se jedná o strategii, jak vyvinout teorii přímo z existujících dat, bez použití jakýchkoliv předem připravených kritérií pro to, která data mají být vybrána. Jedná se o vyvinutí teorie ryze induktivním procesem, bez pomoci předem připravených hypotéz.

Tato strategie je tedy budována kolem dvou základních konceptů – vytváření teoretického vzorku a metody konstantního srovnávání (4).

2.2.2 Hypotézy

Tyto hypotézy byly tedy formulovány až na základě dosažených a analyzovaných dat. Hypotézy č. 1, 2 a 3 jsem vyvodila ze shodných odpovědí všech dotazovaných informantů na daný problém.

Hypotéza č. 1: Nejvíce preferovaným životním cílem nezaměstnaných absolventů je najít dobře placenou práci.

Hypotéza č. 2: Většina nezaměstnaných absolventů zaujímá aktivní přístup při hledání zaměstnání.

Hypotéza č. 3: Většina nezaměstnaných absolventů zůstává bydlet u svých rodičů.

3. METODIKA

V teoretické části jsem nastínila základní aspekty nezaměstnanosti se zaměřením na absolventy středních a vysokých škol na Českobudějovicku. Informace o této problematice jsem získala studiem odborné literatury, příslušného zákona a dalších zdrojů, které uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Zaměřila jsem se, jak je již uvedeno v samotném názvu bakalářské práce, na zjišťování životních cílů nezaměstnaných absolventů, přičemž vycházím ze sociálních, psychologických a zdravotních aspektů nezaměstnanosti mladých lidí.

Pozornost v této části věnuji především nežádoucím jevům plynoucím z nezaměstnanosti (uplatnění absolventů na trhu práce, sociální vyloučení, změny v psychice v důsledku dlouhodobé nezaměstnanosti, možné somatické problémy atd.), jež mohou výrazně ovlivnit další vize do budoucna této rizikové sociální skupiny.

V praktické části práce doplňuji informace o poznatky, které jsem získala pomocí vlastního výzkumu a které korespondují se současným stavem. Šetřením se snažím rovněž zjistit životní cíle nezaměstnaných absolventů a následně tyto cíle porovnávám.

3.1 Metody výzkumu

Ve své práci jsem použila formu kvalitativního sociologického výzkumu. K získání potřebných informací jsem zvolila dvě metody – polostandardizovaný rozhovor a sekundární analýzu dat.

Zvolenou technikou sběru dat je tedy polořízený rozhovor, k jehož realizaci jsem si připravila osnovu s 21 otázkami (viz příloha č. 1), na které každý informant odpovídá. Otázky se zaměřují na osobní vnímání nezaměstnanosti absolventů a na okolnosti týkající se jejich momentální životní situace. Otázky jsem kladla otevřené, jen pro identifikaci uváděli informanti své křestní jméno a věk.

Průvodní dopis (viz příloha č. 2), jehož prostřednictvím jsem oslovovala nezaměstnané absolventy na ÚP v Českých Budějovicích, obsahuje úvodní formulí, kde uvádím účel, ke kterému budou sloužit získané informace, své jméno a fakultu, pod

kteřou svou bakalářskou práci zpracovávám. Dále zde ujišťuji informanty o anonymitě a o tom, že získané informace budou použity pouze pro tento výzkum.

Pro zaznamenání rozhovorů jsem použila diktafon a následně rozhovory přepisovala pomocí PS.

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Cílovou populací pro vlastní výzkum jsou nezaměstnaní absolventi na Českobudějovicku. Podle nového zákona o nezaměstnanosti jsou absolventi definováni jako mladí lidé do 25 let věku (mladiství, absolventi středních škol a učilišť) a absolventi vysokých škol do dvou let po úspěšném ukončení studia, nejdéle však do 30 let věku.

Pro potřeby statistického sledování se však stále používá definice absolventa jako uchazeče o zaměstnání evidovaného na ÚP podle místa jeho trvalého bydliště k určitému datu, u kterého doba od ukončení jeho studia nepřekročila 2 roky.

Jako výzkumný soubor pro metodu polostandardizovaného rozhovoru jsem zvolila absolventy evidované na ÚP v Českých Budějovicích. Informanty, kteří byli vybíráni náhodným výběrem, jsem oslovovala prostřednictvím výše zmíněného dopisu za přispění zaměstnanců ÚP.

Pro potřeby kvalitativního výzkumu jsem se rozhodla o vzorku dvanácti nezaměstnaných absolventů po ukončení střední nebo vysoké školy.

Data získaná tímto výzkumem nepředstavují reprezentativní vzorek nezaměstnaných absolventů v České republice. Mohou však dobře posloužit jako dobrá pilotáž či předvýzkum pro další rozsáhlejší šetření. Českobudějovický okres jsem si vybrala z toho důvodu, že ÚP v Českých Budějovicích je klinickým pracovištěm Zdravotně sociální fakulty.

4. VÝSLEDKY

Otázka č. 1, 2, 3: Otázky zaměřené na identifikaci jednotlivých informantů

– pohlaví, věk, dosažené vzdělání, obor

Tabulka č. 3: Charakteristika zkoumaného souboru dle pohlaví, věku, dosaženého vzdělání a oboru

	<i>Věk informantů</i>	<i>Dosažené vzdělání</i>	<i>Obor</i>
Honza	22 let	vysokoškolské	elektrotechnika a informatika
Jana	20 let	středoškolské s maturitou	sociální péče pro etnické menšiny
Hana	19 let	vyučena	květinářka, aranžérka
Vašek	25 let	vysokoškolské	genetika a genové inženýrství
Kateřina	25 let	vysokoškolské	vývojová buněčná teorie
Iveta	19 let	vyučena	zahradnictví
Martin	24 let	středoškolské s maturitou	logistické služby
Standa	20 let	středoškolské s maturitou	grafik pro multimedia
Jitka	22 let	vysokoškolské	rehabilitační- psychosoc. péče
Eliška	20 let	středoškolské s maturitou	obchodník
Míra	24 let	vysokoškolské	klinická biologie
Petr	20 let	středoškolské s maturitou	elektrotechnický

V kvalitativním výzkumu výzkumník neví, kolik jedinců a z kolika skupin bude interviewovat. Pokračuje, dokud nedosáhl teoretické saturace. Aby dosáhl saturace, výzkumník maximalizuje diference ve výběru zkoumaných skupin, aby tak našel co nejširší varietu daného konceptu.

Saturace znamená, že už nejsou nalézána žádná data, která by mohla být použita pro formulování dalších kategorií. Tehdy můžeme říci, že výzkum je teoreticky nasycen (4).

V tomto konkrétním případě jsem nezaměstnané absolventy získávala pro svůj výzkum prostřednictvím Úřadu práce v Českých Budějovicích. Zaměstnanci úřadu práce mi postupně předávali kontakty na nezaměstnané absolventy z jejich evidence.

Zkoumaný soubor obsahuje celkem 12 nezaměstnaných absolventů po ukončení střední nebo vysoké školy. Tento vzorek čítá 2 učně, 5 absolventů střední školy s maturitou a 5 vysokoškoláků.

Věkové rozmezí informantů bylo od 19 do 25 let.

Zaměření jednotlivých oborů je různorodé, přesto můžeme tyto obory rozdělit podle jejich perspektivy a výše poptávky na pracovním trhu. Obory jako elektrotechnika a informatika, grafik pro multimedia, genetika a genové inženýrství jsou na současném pracovním trhu poměrně žádané.

Absolventi vysokých škol – specialisté, by měli dobře ohodnocenou a zajímavou práci najít poměrně snadno (6).

Problémy s uplatněním na Českobudějovicku mají absolventi oborů jako kadeřnice, automechanik, podnikání ve službách a obchodu, v nematuritním oboru technicko-administrativní pracovník a vzhledem k počtu končících absolventů a minimální poptávce zaměstnavatelů i obecně absolventi obchodně ekonomických škol (20).

Otázka č. 4: **Jak dlouho jste již evidován/a na ÚP?**

Délka evidence zkoumaného vzorku se pohybovala od několika týdnů až k hranici půl roku. Větší část činili krátkodobě nezaměstnaní absolventi (do cca tří měsíců).

Podle výše poptávky po jednotlivých oborech se dá předpokládat délka evidence nezaměstnaných absolventů na úřadě práce.

Z průzkumu uplatnění absolventů vysokých škol, který v Česku provádělo Středisko vzdělávací politiky Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, vyplynulo, že nejlepší uplatnění mají absolventi matematických a počítačových oborů, techničtí inženýři a lékaři (6). Můžeme tedy odhadovat, že například absolvent Honza, který se uchází o zaměstnání v oblasti výpočetní techniky a programátorství, nalezne práci poměrně rychle a snáz.

Doba evidence absolventek Hany a Ivety, jež činí již půl roku, je pravděpodobně důsledkem nízké poptávky po oboru, v kterém jsou obě informantky vyučeny (květinářství, zahradnictví). Absolvent SŠ Petr je na Úřadu práce v Českých Budějovicích evidován čtvrtý měsíc. Petrův obor je elektrotechnického zaměření.

Otázka č. 5: Hledal/a jste si před evidencí na ÚP zaměstnání sám/sama? Pokud ano, tak jak to probíhalo a jak jste byl/a úspěšný/á?

Honza: „*Takže posílal jsem emaily se svým životopisem těm zaměstnavatelům.*“

Jana: „*Nehledala.*“

Hana: „*Ptala jsem se, ale neměli prostě zájem nebo měli už plno. Takže jsem ho nenašla, no.*“

Kateřina: „*No, hledala jsem hlavně na internetu.*“

Nezaměstnaní mladí lidé přistupují k hledání práce poměrně aktivně. Využívají především internet, inzerci a nezřídka sami obcházejí potenciální zaměstnavatele. Na základě prvotních zkušeností absolventů s vlastním hledáním zaměstnání na trhu práce a vzhledem k relativně krátké době od ukončení studia můžeme předpokládat, že u těchto mladých nezaměstnaných nehrozí rezignace na jejich současnou životní situaci tak často jako u dlouhodobě nezaměstnaných obecně.

Otázka č. 6: **Měl/a jste nějakou představu o svém budoucím povolání v době, kdy jste byl/a ještě na škole? Pokud ano, tak jakou?**

Honza: „*No, myslel jsem, že budu dělat nějakého internetového providera, správce nebo technika.*“

Jana: „*Jo, to jo, protože mě zajímaly vždycky jazyky. Takže překladatelství a jazyky.*“

Standa: „*Že budu pracovat jako grafik v nějaké firmě.*“

Martin: „*Naivní představu. Myslel jsem si, že to bude mnohem jednodušší.*“

Představy o budoucím povolání se velmi často shodují s oborem, který informant vystudoval. Jde o představy reálné, uskutečnitelné. V některých případech mohou být však tyto představy konfrontovány s tvrdou realitou, tedy nízkou poptávkou po určité profesi na trhu práce.

Pouze u absolventa Míry jsem se setkala s nejasnou představou svého budoucího povolání. Objasnil mi to však tím, že ho zaměření vystudovaného oboru neláká.

Míra: „*Žádnou. Těžko říct, no. Já nejsem vhodný adept, protože mě tohle nebavilo. Určitě nechci dělat to, co jsem vystudoval. Asi bych nejradši skončil u policie.*“

Z výsledků výzkumu vyplývá, že si mladí lidé stále více uvědomují perspektivní a v současné době žádané obory, po jejichž vystudování je jejich šance na nalezení zaměstnání poměrně vysoká.

Otázka č. 7: **Změnila se Vaše představa o zaměstnání během doby, co jste nezaměstnaný/á?**

Kateřina: „Změnila se. Nejenom během doby co jsem nezaměstnaná, ale už během konce vysoký školy. Ráda bych šla do nějakého většího města a dělala bych něco s lidmi. Ne někde v laboratoři, spíš něco v nějaké komerční firmě.“

Vašek: „Ne, nezměnila.“

Standa: „Ano, potřeboval jsem z něčeho žít, tak jsem své plány přehodnotil a byl jsem ochotný vzít jakoukoli práci.“

Iveta: „Vzala bych i jinou práci. Prodávala bych třeba v nějaké prodejně.“

Z celkových výpovědí vyplývá, že dotazovaní nezaměstnaní setrvávají u svých představ v závislosti na délce nezaměstnanosti a vytrvalosti jít si za svým cílem. Je však možné, že někteří nezaměstnaní absolventi budou muset ve svých představách o zaměstnání v mnohém slevit, protože trh práce je právě touto jejich profesí plně saturován.

Tento problém nastává zejména u vyučených absolventů, na Českobudějovicku konkrétně podle statistik ÚP v oborech jako kadeřnice, automechanik, podnikání ve službách a obchodu, v nematuritním oboru technicko-administrativní pracovník a vzhledem k počtu končících absolventů a minimální poptávce zaměstnavatelů i obecně absolventi obchodně ekonomických škol.

Naopak z hlediska možností uplatnění absolventů na trhu práce lze v okrese České Budějovice určit za nejvíce poptávané obory ze strany zaměstnavatelů především strojírenské učební obory, jako jsou mechanik-seřizovač CNC strojů, nástrojař, zámečnick, obráběč kovů. Uplatnění mohou nalézt též poměrně dobře i absolventi stavebních škol (20).

**Otázka č. 8: Vyvíjíte nějakou činnost pro to, abyste zvýšil/a šanci k nalezení práce?
Pokud ano, tak jakou?**

Kateřina: „*No tak koukám se pravidelně na internet a zaregistrovala jsem se do dvou personálních agentur.*“

Standa: „*Hledám na internetu různé inzeráty.*“

Honza: „*Moc ne, no. Takže když nenajdu tady, tak jsem myslel, že půjdu do Prahy hledat práci.*“

Jana: „*Ne.*“

Z odpovědí se můžeme přesvědčit o tom, že zhruba polovina nezaměstnaných absolventů nespolehá jen na zprostředkovatelské služby úřadu práce a snaží se pokračovat ve svých aktivitách směřujícím k nalezení práce. Tento aktivní přístup je podpořen i novým zákonem o zaměstnanosti, který ukládá, že úřad práce je povinen poučit zájemce o zaměstnání a uchazeče o zaměstnání o právech a povinnostech, zejména o povinnosti poskytovat úřadu práce potřebnou součinnost při zprostředkování zaměstnání a o povinnosti řídit se pokyny tohoto úřadu. Úřad práce tedy apeluje na nezaměstnané obecně, aby se aktivně podíleli na řešení své současné situace.

Záporné odpovědi druhé části informantů dokazují, že krátce evidovaní absolventi očekávají zprostředkování vhodného zaměstnání úřadem práce zcela pasivně. Tato představa očividně vychází z předpokladu, že úřad práce „se postará“ o nalezení práce, jakožto státní orgán mající právě tuhle kompetenci.

Záleží také na vlastním přístupu mladých nezaměstnaných k hledání zaměstnání, jejich odpovědnosti a schopnosti vzít osud do svých rukou, touze rozhodovat si o svém životě. Každý mladý člověk se chce postavit na vlastní nohy a osamostatnit se, to však na dnešním konkurenčním trhu práce nelze bez vlastního přičinění.

**Otázka č. 9: Vykonáváte nějakou pracovní činnost souběžně s evidencí na ÚP?
Pokud ano, jakou?**

Iveta: „*Brigádu. Chodím občas na noční doplňování zboží do Tesca nebo na pokladnu.*“

Martin: „*Ano, dělám různé aktivity na dohodu o provedení práce.*“

Honza: „*Tak dělám pro kamaráda. Sestavujeme počítače a tak. Pomáhám mu a on mi za to nějaký peníze dá.*“

Kateřina: „*Pracuju v laboratoři, kde pokračuju ve své práci navazující na diplomku.*“

Mladí lidé si dnes uvědomují, že k naplnění jejich potřeb a zájmů v dnešní společnosti, potažmo u této věkové skupiny, jsou peníze naprosto nezbytné. Člověk si velice rychle zvykne na určitý životní standard, a proto nezaměstnanost představuje pro absolventy značný handicap, obzvlášť pak v nedostatku financí.

Podle Bostyna a Wighta (1987, in Havlíková, J., 2006) nezaměstnaným především často chybí peníze na volnočasové aktivity, které jsou stále nákladnější (8).

Situaci u všech dotazovaných absolventů „zachraňují“ rodiče, kteří i nadále své děti podporují zejména finančně. Přesto si mladí nezaměstnaní ochotně hledají brigádu nebo jiný zdroj financí. Při souběžné evidenci na úřadě práce nesmí však částka dosahovaných příjmů překročit 4 tisíce Kč měsíčně. Rodiče tuto aktivitu svých potomků vnímají pozitivně a oceňují jejich snahu být méně závislími na rodinném rozpočtu.

Brigády jsou funkční pro zlepšení aktuální finanční situace v nezaměstnanosti, také díky nim si informanti rozšiřují svůj lidský kapitál, nicméně brigády díky své nepravidelnosti neumožňují postupovat po trajektorii přechodu do dospělosti (8).

Ze všech dotazovaných informantů absolventi Standa, Vašek a Hana s Eliškou přiznali, že žádné finanční přilepšení svou vlastní zásluhou nemají.

Otázka č. 10: Jste zapojen/a v „Job klubu“ nebo se účastníte rekvalifikačního kurzu?

Job club je součástí služeb úřadu práce a spadá do úseku poradenství. V praxi poskytuje osvědčený poradenský program formou skupinových setkání uchazečů o zaměstnání, který je vedený zpravidla dvěma lektory. Cílovou skupinou tohoto typu poradenského programu jsou osoby do 25 let věku, absolventi středních nebo vysokých škol po dobu 2 let po úspěšném ukončení studia, nejdéle však do 30 let věku a osoby do 25 let ohrožené sociální exkluzí. Hlavním cílem je napomáhat účastníkům vyrovnat se s aktuální situací a nalézt vhodné pracovní uplatnění, které bude odpovídat jejich představám a možnostem trhu práce.

Job club nabízí všechny dostupné informační zdroje o profesních možnostech v příslušném regionu (adresáře firem včetně kontaktů, seznamy volných pracovních míst evidovaných ÚP, inzertní nabídky zaměstnání v regionálním tisku, webové servery s nabídkou zaměstnání, přímé vazby na služby a nabídky personálních agentur a soukromých zprostředkovatelen práce, popisy povolání, databáze rekvalifikačních kurzů) (11).

Pro evidované na Úřadu práce v Českých Budějovicích existuje možnost účastnit se pravidelných skupinových sezení uskutečňovaných v rámci poradenských služeb, které úřad práce zajišťuje. Jejich úkolem je rovněž zvyšovat šance nezaměstnaných nalézt práci a současně preventivně působit proti negativním dopadům nezaměstnanosti. Nabízí se také možnost absolvovat rekvalifikační kurz.

Jana: „Ani jedno. Ne.“

Honza: „Ne, nezúčastnil jsem se žádného rekvalifikačního kurzu ani toho Job klubu.“

Vašek: „Ne, ani jedno.“

Martin: „Zatím ne.“

Žádný z 12 informantů se poradenského programu ani rekvalifikačního kurzu nezúčastňuje. Pouze absolventka Hana využila nabídky úřadu práce a udělala si zde počítačový kurz. Doufá tak, že se tím její šance k nalezení práce zvýší.

Otázka č. 11: Věříte, že se díky absolvování tohoto poradenského kurzu či rekvalifikaci zvýší Vaše šance na uplatnění na pracovním trhu?

Vzhledem k tomu, že nikdo ze vzorku nezaměstnaných absolventů nevyužil těchto služeb úřadu práce, otázku č. 11 jsem vynechávala.

Otázka č. 12: Uvažujete o práci v zahraničí?

Jitka: „*Hm, docela mě to napadlo.*“

Petr: „*Vůbec neuvažuju.*“

Jana: „*Určitě. Uvažuji o ní hodně. Z oboru, který mám vystudovaný určitě ne, ale z oboru jazyků, takže překladatelství. Pokud tedy, tak ve Francii třeba.*“

Vašek: „*Kdyby byla možnost, tak ano.*“

Po vstupu České republiky do EU využívají mladí lidé určitě daleko více i zjednodušeného přístupu na trhy práce některých států EU (20).

O práci v zahraničí uvažují především absolventi oboru, u něhož se předpokládá využití i za hranicemi České republiky, zejména pak v oblasti vědy a výzkumu.

U absolventa Vaška a Míry se proto jejich zájem o hledání zaměstnání v zahraničí dá předpokládat. Absolventka Jana se svým zájmem o jazyky a přítelem, který je cizinec, nemusí také dlouho přemýšlet, zda zůstat v Čechách, pokud zde požadovanou práci nenajde.

Absolventky s dosaženým středoškolským vzděláním Hana a Iveta o práci v zahraničí neuvažují. Absolventi Honza a Petr představu pracovat v zahraničí také okamžitě odmítají.

Rozhodnutí hledat si práci v zahraničí také vypovídá mimo jiné o povaze mladého člověka, o tom, zda se nebojí jít do neznámé oblasti, jak si absolvent věří ve svých jazykových znalostech. Uvažování o práci v zahraničí je také ovlivněno zkušenostmi absolventů ze zahraničí (nejrůznější stáže, studijní pobyty nabízené školou). Dále bych zmínila závazky v oblasti osobního života, které se váží na pobyt v Čechách, a představy mladých o své životní dráze.

Absolventi s ukončeným vysokoškolským vzděláním jsou podle výsledků tohoto výzkumu ochotnější odejít za prací do zahraničí než absolventi středních škol.

Otázka č. 13: **Jaká jsou pro Vás nejdůležitější kritéria, abyste nabízenou práci přijal/a? (např. pracovní doba, dojíždění za prací, výše platu,...)**

Eliška: „*Já si myslím, že zaměstnavatel, pracovní doba, ta výše platu taky. A dojíždění za prací asi ne, abych nemusela dojíždět do jiného města.*“

Petr: „*Tak asi výše platu, cesta to je celkem jedno. A pak pracovní doba, aby byla přijatelná.*“

Honza: „*No, tak hlavně to dojíždění, aby to nebylo nějak extrémně dlouhý. Ale do tý půl hodiny, hodiny jsem ochotnej. Ten plat, no, tak kolem těch dvaceti bych si to asi představoval. No a potom, aby mě to taky trošku bavilo a aby to nebyla vyloženě nějaká stereotypní práce. To bych nechtěl. A hlavně taky přístup těch zaměstnavatelů, to by bylo asi nejdůležitější.*“

Standa: „*Výše platu a náplň práce.*“

Pro mladé nezaměstnané v tomto výzkumu jsou nejdůležitější kritéria pro přijetí práce v následujícím pořadí: výše platu, náplň práce, pracovní kolektiv a zaměstnavatel, pracovní doba a dojíždění za prací.

Požadavek mladých lidí na určitou výši platu se dá očekávat. Pro dnešní konzumní společnost, kdy je člověk posuzován především podle ekonomického postavení a výše majetku, je touha po penězích charakteristická.

Jana: „*Každý chce peníze. Musím se přiznat, že teď jak mám tu brigádu, tak třeba když mě tam víc potřebují, tak jsem i docela ráda, protože se mi hodí stále víc a víc peněz. Jak se to říká, když potom člověk přičichne k těm penězům...*“

V závislosti na délce nezaměstnanosti se postupně přehodnocují představy a slevuje se z požadavků na přijetí práce.

Hana: „*Mně to je jedno, hlavně abych se dostala z Budějic do Olešníku.*“

Dojíždění či přestěhování se za prací by nevadilo polovině dotazovaných informantů.

Míra: „*Když to za to bude stát, tak bych i určitě dojížděl za prací.*“

Kateřina: „*A spíš jsem schopná se přestěhovat do města, kde budu pracovat.*“

Otázka č. 14: **Slevil/a jste ze svých požadavků na přijetí zaměstnání od začátku hledání práce? Jestliže ano, v čem?**

Víc jak polovina nezaměstnaných absolventů tohoto souboru je ochotna slevit na prvním místě v požadavku na výši platu.

Eliška: „Zatím ne, ale chystám se. Já si myslím, že asi v tom platu.“

Kateřina: „No, možná v té výši platu.“

Dále jde o ochotu přijmout práci i v jiném oboru, jako je tomu u 2 absolventů.

Jana: „Tak vzhledem k tomu, že jsem evidovaná jenom tři týdny, tak ještě jsem se do toho ani nějak nezapojila. Ale možná uznávám, že asi pokud by se nic nenašlo, tak bych musela z těch požadavků slevit. Moje představy toho, že budu někde překládat ze tří světových jazyků a podobný věci bez vysoké školy, jsou mi asi docela nanic. Takže se budu muset držet u nějaký jednodušší administrativy někde v kanceláři.“

Standa: „Ano, už jsem nehledal jen ve svém oboru.“

Vašek: „V pracovní době?“

Zbytek informantů vzhledem ke krátké době evidence na úřadu práce zatím ze svých požadavků neslevil.

Jitka: „Neslevila jsem.“

Míra: „Ne, zatím ne.“

Otázka č. 15: **Pocitujete nějakým způsobem to, že máte v důsledku nezaměstnanosti „hlouběji do kapsy“ než Vaši kamarádi nebo známí, kteří pracují?**

Petr: „*Jelikož chodím na ty brigády, tak ani ne.*“

Kateřina: „*No trochu, ale protože mě živí rodiče, tak to nějak výrazně nepociťuju.*“

Jitka: „*No, nepociťuji, protože mě finančně podporují rodiče.*“

Jana: „*To ano. Ale zase mám jiný výhody, že mám celý den čas a volno, takže mě to zase ve finále nějak netrápí. Ta brigáda mi vystačí na to, abych si dvakrát týdně vyšla večer někam ven a pak se zase v klidu vrátila domů.*“

Rodinné zdroje a sociální vztahy dosud přetrvávající z doby před nezaměstnaností brání prudkému rozvoji chudoby a sociálního vyloučení a stále tak existuje pravděpodobnost plné sociální integrace nezaměstnaných absolventů (Paugam, 1997, in Havlíková, J., 2006) (8).

Díky finanční výpomoci hlavně ze strany rodičů a přivýdělku z brigád nepociťují tito informanti nijak zvlášť výrazně to, že jsou jakožto nezaměstnaní omezeni ve svých peněžních výdajích oproti jejich známým, kteří si již vydělávají na živobytí sami.

Nicméně tito lidé zůstávají nadále v závislé pozici, neboť jsou vyloučení ze sdílení povinností a především práv a zdrojů, které poskytuje participace na trhu práce. Nacházejí se tak v anomické situaci, kdy nedisponují společensky uznanými prostředky k dosažení aktuálně kulturně očekávaných cílů, které souvisejí s jejich sociálním statutem absolventa školy a chronologickým věkem (8).

Absolventka Jana, která žije se svým přítelem, jenž finančně zajišťuje celou domácnost, nedostává jako jediná z 12 dotázaných nezaměstnaných od svých rodičů žádné peníze. Jana ale dodává, že své osobní potřeby hladce pokryje z příjmů z brigády.

Jana: „*Na sebe si vydělám sama, na to co potřebuju. Jako myslím různé šminky a večer si někam vyjít.*“

Je zde nutno zdůraznit, že možnost finanční podpory potomků koresponduje s vyšší rodinných příjmů. Rodiče ostatně očekávají, že jejich děti si během evidence na úřadu

práce přivydělají prostřednictvím brigád a budou se snažit najít si zaměstnání co nejrychleji.

Eliška: „*No, rodiče mě nutí, abych si taky našla brigádu, samozřejmě.*“

Iveta: „*Rodiče jsou určitě ale rádi, že mám tu brigádu.*“

Skutečnost, že se mladí nezaměstnaní musí uskrovnit na úkor svých zájmů a koníčků, se výrazněji dotýká méně jak poloviny těchto informantů.

Hana: „*To je pravda, ale když není práce, tak co mám jinýho dělat?*“

Standa: „*Ano.*“

Martin: „*Zatím jsem to nemusel příliš řešit, to je ještě krátká doba. Akorát jsem musel změnit návyky, co se týká výdajů.*“

Otázka č. 16: **Můžu se zeptat, kde bydlíte?**

Všichni informanti kromě absolventky Jany bydlí stále u svých rodičů. Jana, jak je zmíněno již u předchozí otázky, bydlí u svého přítele.

Zůstat bydlet u rodičů za této finančně nepříznivé situace je pro mladé nezaměstnané velmi výhodné a naprosto pochopitelné. Nehrozí jim tak starosti s placením nájmu či jiných nákladů spojených s bydlením a ostatní životní potřeby jsou rovněž zajišťovány rodiči.

Z výzkumů v ekonomicky rozvinutých zemích vyplývá, že v posledních letech dochází k 10 % nárůstu osob ve věku 18 – 34 let, kteří se vracejí do rodiny a žijí se svými rodiči (2).

Otázka č. 17: Je někdo ve Vašem okolí, kdo Vás podporuje, co se týče Vaší současné situace? Pokud ano, jak Vám pomáhá?

Iveta: „*Určitě rodiče, kteří mě podporují v tom, abych si našla práci, která mě bude fakt bavit. A dokud tu práci nenajdu, tak mě budou podporovat i finančně.*“

Hana: „*Mamka s taťkou, ty mi fakt moc pomáhají. Takže ty bych asi nikdy nevyměnila. No a ještě ségra pomáhá taky. Hlavně taková ta psychická podpora.*“

Martin: „*Prarodiče mě nějak finančně podporují a pak samozřejmě od rodičů co se týče rad a informací, o možnostech. Jinak co se týká hledání práce, co se týká zdanění těch příjmů.*“

Petr: „*Ano, přátelé psychickou a rodina finanční podporou.*“

Všech 12 informantů se v odpovědích na tuto otázku shodlo v tom, že mají ve svém okolí nějakou podporu, co se týče jejich nepříznivé životní události. Finančně jsou podporováni všichni nezaměstnaní, vyjma absolventky Jany žijící s přítelem, svými rodiči.

Jana: „*Dá se říct, že přítel poskytuje finanční podporu, protože platí všechno – byt, potraviny, všecko kompletně. Ale jinak od rodičů už nedostávám nic, ti mi spíš poskytují tu psychickou podporu.*“

Psychickou podporu nezaměstnaní absolventi nalézají zejména u rodičů a v rodině celkově, nezdědka také u svých přátel a jiných blízkých.

Podpora rodiny, přátel i širšího okolí nezaměstnaného hraje nezastupitelnou roli v procesu hledání zaměstnání a pozdějšího začlenění se zpět do pracující společnosti. Prostřednictvím sociálních vazeb k druhým osobám, skupinám a širší společnosti je jedinci přístupná sociální opora, tj. jakýsi sociální fond, ze kterého lze čerpat v případě potřeby (19).

Silné sociální vazby, zejména s rodinou, změkčují negativní dopady nezaměstnanosti (12).

Otázka č. 18: **Ovlivnilo nějak to, že jste bez práce, Vaše vztahy s přáteli, známými?**
Jestliže ano, jak?

Míra: „*Neovlivnilo.*“

Standa: „*Ne, neovlivnilo.*“

Honza: „*Vůbec. Kamarádi jsou kamarádi, no.*“

Hana: „*Ne, neovlivnilo. Furt se spolu bavíme.*“

Změnu ve vztazích se svými přáteli a známými nezaznamenal nikdo z 12 absolventů. Neprokázal se tak vliv nezaměstnanosti na kvalitu vztahů těchto mladých nezaměstnaných lidí s jejich vrstevníky.

Míra sociální izolace je spojena s řadou faktorů, mezi nimiž hraje významnou roli věk. Mladí se po ztrátě svého zaměstnání neocitají zdaleka v takové sociální izolaci jako nezaměstnaní staršího věku (12).

Otázka č. 19: **Jak vnímáte Vy osobně to, že jste nezaměstnaný/á?**

Výrazně negativně vnímá stav nezaměstnanosti 7 z dotázaných nezaměstnaných absolventů.

Míra: „*Určitě mě to stresuje. Koho by to taky nestresovalo. Stresuje mě hlavně ten nedostatek peněz.*“

Iveta: „*No, když to vezmu takhle, tak já už se doma pomalu nudím. Takže to je strašný.*“

Standa: „*Špatně – méněcennost, neschopnost.*“

Kateřina: „*No, nepříjemné pro mě bylo, když jsem byla na nějakém počátečním sezení na úřadu práce, kde nás sedělo asi deset, a všichni byli nezaměstnaní a někteří lidé vypadali jako dlouhodobě nezaměstnaní a že se o tu práci ani moc nezajímají. Připadala jsem si tam trochu, jako že tam nepatřím.*“

Nezaměstnanost těchto mladých lidí je provázena pocity nejistoty a obav z budoucnosti, poklesem sebevědomí a sníženým hodnocením. I nuda z neschopnosti naplnit svůj volný čas je typická.

Zákeřnost této věci spočívá v tom, že zpočátku může být i nezaměstnanost prožívaná jako určitá forma „dovolené“, jako období, v němž má člověk příležitost zamyslet se nad svým dosavadním životem. Později, po opakovaných neúspěších při pokusech najít si práci, narůstá vědomí nemožnosti ovlivňovat osobní situaci, vzniká pesimistický postoj s pocity nepotřebnosti, marnosti a beznaděje (2).

Jitka: „*No, je to nepříjemný pocit, ale protože to není ještě nijak moc dlouho, tak mi to zatím nevadí.*“

Honza: „*No, takový bez starostí. Mám o hodně víc času na přátele. Je to možná i lepší. Je to dobrý, no.*“

Jana: „*Nijak mě to netíží. S přáteli bych řekla, že je to lepší, protože jak nepracuju, tak se můžu přizpůsobit třeba v tom, když někteří z nich pracujou, že můžu víc být tam, když oni někdy potřebujou. Když oni mají čas, tak já ho mám taky, takže to je docela dobrý.*“

Čtyři informanti pociťují svou nezaměstnanost spíše pozitivně. Jsou ovšem evidovaní na úřadu práce zatím krátkodobě. Volný čas dokáží vyplnit ve svůj prospěch,

co se týče zálib a koníčků a vytěžit tak z této jinak spíše negativně vnímané situace maximum.

Absolventka Eliška si uvědomuje výhody i nevýhody vyplývající z nezaměstnanosti.

Eliška: „*Někdy mi to vadí, někdy je to zase dobrý, že mám spoustu volného času.*“

Otázka č. 20: **Popsal/a byste mi prosím svůj denní režim, běžnou náplň dne?**

Eliška: „*Tak vstávám kolem deváté. Potom hledám nějakou tu brigádu na internetu, no a potom mám vlastně volno. Takže jdu třeba za svojí ségrou a po návštěvách. Večer jdeme většinou někam posedět.*“

Vašek: „*Vstanu tak kolem osmý, devátý, pak koukám na televizi, něco doma udělám, nějakou práci. Vysaju, umeju nádobí. Večer občas za zábavou.*“

Míra: „*Vzbudím se, dám si oběd. Rád sportuju, takže nějaký sport odpoledne. Večer s kámošema něco. Chodím spát tak ve dvanáct.*“

Hana: „*Takže vstávám v půl sedmý, zkontroluju bráchu, jestli vstal do školy, no a pomáhám našim, než přijdou z práce. Zatopím, uklidím. No a potom koukám na televizi, než přijedou.*“

Náplň všedního dne mladých nezaměstnaných se od sebe v mnohém neliší. Povinnost vstávat ráno do školy či do práce odpadá, s pomocí v domácnosti jsou informanti podle svých slov hotovi docela rychle. Vzniká tak prostor pro jejich vlastní vyžití. Setkávání se s přáteli a chození po návštěvách patří k nejoblíbenějším aktivitám nezaměstnaných mladých lidí zkoumaného souboru.

Jitka: „*No, tak to je pokaždý jiný, protože mám hodně volna, tak se můžu věnovat svým zájmům. Takže ráno si většinou přispím a pokud tedy nemám nějakou tu brigádu, tak si čtu, chodím ven, setkávám se s přáteli.*“

Právě brigáda skýtá také možnost, jak prospěšně vyplnit část dne v životě nezaměstnaného absolventa.

Někteří z informantů ale svůj volný čas ne vždy tak lehce zužitkují. Smysluplná činnost se zúží na sledování televize nebo každodenní monotónní aktivity.

Standa: „*9:00 vstanu, najím se, vykupu se a sednu si k počítači, kde hledám práci, nebo si jen tak čtu – celý den. Večer jdu spát a ráno zase znova.*“

Opět můžeme poukázat na spojitost s délkou nezaměstnanosti, ale i na kvalitu trávení volného času, množství přátel a nejrůznější zájmy a koníčky ještě z dob studia.

Otázka č. 21: **Jaké jsou Vaše plány do budoucna? Máte nějaké cíle, kterých byste chtěl/a v životě dosáhnout?**

Hana: „Zatím ještě ne.“

Jana: „Já toužím brzo po miminku. Nevím proč, ale najednou prostě člověk začne toužit po dítěti. A tak já nějak moc neplánuju, protože nevěřím plánům. Ale určitě se chci začít učit víc další jazyky – ruštinu a podobně. No a vyrazit někam ven. Ale asi mám pocit, že se budu vždycky vracet sem do Čech, protože tam je takové to zázemí, ta rodina, přátelé. Chtěla bych se určitě taky nějak prosadit v tom překladatelství nebo nějak v těch kulturních akcích mezi různými zeměmi a tak. A rodinu, možná velkou by to chtělo.“

Honza: „No, tak chtěl bych být bohatěj, ale to asi každěj. A jinak asi bych chtěl mít rodinu, mít dobrý přátele pořád. Být zdravěj hlavně.“

Iveta: „Teď mě čekají přijímačky na vysokou školu, kde bych chtěla pokračovat v tom svém oboru a přidat si k němu psychologii. Jinak v budoucnu určitě rodina a dělat práci, která mě bude naplňovat. A chtěla bych být výjimečná, nebýt takovou tou součástí stereotypu.“

Eliška: „Já jsem teď přerušila studium, takže v říjnu zase nastupuju. Tak jako první bych chtěla dodělat tu školu, na kterou se chystám. Pak si najít nějakou tu pořádnou práci. Určitě přemýšlím o rodině a o všem, co k tomu patří.“

Martin: „Tak určitě bych se rád oženil, měl děti, dům, zlatýho retrievra, velkou zahradu. Tak to je asi představa, kterou má každěj člověk. Specifickým přáním, aby všechny věci, který v životě udělám, měly nějaký smysl, že vidím, že za mnou něco zůstává.“

Míra: „Najít si tu práci. Najít si pořádnou ženskou. Barák, děti, auto.“

Kateřina: „*No tak chtěla bych mít nějakou tu práci, která mě bude bavit a ve který budu úspěšná. A taky bych si chtěla založit rodinu.*“

Standa: „*Založit si vlastní firmu a vydělávat hodně peněz, abych si mohl postavit vlastní dům, koupit auto a cestovat.*“

Vašek: „*Tak asi si najít určitě nějakou tu práci. A aby bavila a jinak pak určitě cíl založit rodinu.*“

Petr: „*Mám v plánu zkusit jít na vysokou školu. Jinak práce a rodina. Barák už postavenej mám.*“

Životní cíle nezaměstnaných absolventů vycházejí obecně z životních hodnot a jejich pohledu na život. Rozhodující jsou jejich dosavadní životní zkušenosti.

Pro absolventy škol je jejich situace z hlediska pozice v životním běhu odlišná od starších nezaměstnaných v tom smyslu, že před nimi stojí sociálně a kulturně definovaný úkol přechodu do dospělosti, nebo-li završení primární socializace a nalezení vlastního místa ve společnosti (8).

Podle výsledků výzkumu jsou pro tyto mladé nezaměstnané nejdůležitější životní cíle v pořadí – *rodina, práce, určitý životní standard a spokojenost sám se sebou*. Tyto životní hodnoty preferují absolventi nezávisle na pohlaví a stupni dosaženého vzdělání.

Z hlediska jejich pozice na ose životního běhu je od nich blízkým okolím i společností očekáván postupný přechod do dospělosti, který se skládá z dílčích kroků, jako je přechod ze školy do zaměstnání, přechod k samostatnému zajištění životních potřeb a k vlastní domácnosti, k trvalému partnerskému vztahu a založení rodiny (Mortimer a Larson, 2002, in Havlíková, J., 2006) (8).

Také šetření poukazuje na to, že rodina není mladými lidmi vnímána jen jako dožívající kategorie náboženská a eticko-výchovná, ale stále jako důležitá kategorie biologická a společensko-existenciální (1).

Na druhém místě se v odpovědích nezaměstnaných absolventů objevuje touha po nalezení práce, která bude především naplňující a smysluplná.

Tento předpoklad směřuje k dosažení dalšího životního cíle, a to k určitému životnímu standardu, jehož podstatou je vydělávat dostatek peněz.

„Pozitivním jevem je však obecně se zvyšující zájem mladých lidí o studium, a to i o studium na vysokých školách.“ (20).

U nezaměstnaných absolventů středních škol, Ivety, Elišky, Petra, ale i Jany, která chce dále studovat jazyky, se skutečně setkáváme s krátkodobějším plánem dosáhnout vysokoškolského vzdělání.

Pocit spokojenosti sama se sebou a dobré vztahy s přáteli uzavírají plány do budoucna výše citovaných informantů.

5. DISKUSE

V první části svého výzkumu jsem se zaměřila na identifikaci informantů zkoumaného souboru. Tento soubor obsahoval celkem 12 nezaměstnaných absolventů po ukončení střední nebo vysoké školy evidovaných na Úřadu práce v Českých Budějovicích. V tomto případě se jednalo o 2 učně, 5 absolventů střední školy s maturitou a 5 vysokoškoláků. Vzhledem k rozdílnostem těchto zkoumaných skupin absolventů se domnívám, že bylo dosaženo teoretické saturace výzkumu. Nebyla tedy nalezena už žádná data, která by mohla být použita pro formulování dalších kategorií.

Identifikační otázky se týkaly věku, dosaženého vzdělání se zaměřením na obor a doby, po kterou je informant evidován na úřadu práce.

Věkové rozmezí informantů, jak jsem již zmínila v předchozím textu, bylo od 19 do 25 let. Myslím si, že právě toto věkové rozmezí nezaměstnaných absolventů koresponduje s tím, že těchto 12 informantů ukončilo studium na střední či vysoké škole poměrně nedávno – délka evidence zkoumaného vzorku se pohybovala od několika týdnů až k hranici půl roku. Větší část činili krátkodobě nezaměstnaní absolventi (do cca tří měsíců).

České Budějovice jsou univerzitním městem. Tento fakt dle mého názoru ovlivňuje počet nezaměstnaných vysokoškoláků ve zkoumaném souboru. U pěti informantů jde totiž o absolventy vysoké školy. Právě absolventi vysokých škol nezářídka zůstávají a hledají zaměstnání právě v místě svého studia. Předpokládám tak proto, že velká města skýtají vyšší šance k uplatnění na trhu práce.

Zaměření jednotlivých oborů je různorodé, přesto můžeme tyto obory rozdělit podle jejich perspektivy a výše poptávky na pracovním trhu. Problémy s uplatněním na Českobudějovicku mají absolventi oborů jako kadeřnice, automechanik, podnikání ve službách a obchodu, v nematuritním oboru technicko-administrativní pracovník a vzhledem k počtu končících absolventů a minimální poptávce zaměstnavatelů i obecně absolventi obchodně ekonomických škol (20). Do této skupiny zapadají podle mých výsledků i obory květinářství a zahradnictví, protože absolventky těchto oborů jsou v evidenci Úřadu práce v Českých Budějovicích již půl roku.

U několika informantů, šlo hlavně o absolventy středních škol, jsem zjistila zájem o pokračování ve studiu na vysoké škole, jako jejich krátkodobější životní cíl. Na toto zjištění odkazuje ve svých statistikách i Úřad práce v Českých Budějovicích. „Pozitivním jevem je však obecně se zvyšující zájem mladých lidí o studium, a to i o studium na vysokých školách.“ (20).

Jak již stanoví samotný název bakalářské práce, zaměřila jsem se na zjišťování životních cílů nezaměstnaných absolventů. V hypotéze č. 1, kterou jsem stanovila ex post podle strategie „grounded theory“ Glassera a Strausse, uvádím, že *nejvíce preferovaným životním cílem nezaměstnaných absolventů je najít dobře placenou práci.*

Kromě touhy po nalezení naplňujícího a smysluplného zaměstnání je stejně významným plánem do budoucna 12 dotazovaných informantů založit rodinu. To se shoduje i s výzkumem Buchtové uveřejněným ve Sborníku (1), kde v závěru konstatuje, že rodina není mladými lidmi vnímána jen jako dožívající kategorie náboženská a eticko-výchovná, ale stále jako důležitá kategorie biologická a společensko-existenciální. I Havlíková (8), která se ve své práci odvolává na Mortimera a Larsena, uvádí, že je od nezaměstnaných absolventů blízkým okolím i společností očekáván postupný přechod do dospělosti, který se skládá z dílčích kroků, jako je přechod ze školy do zaměstnání, přechod k samostatnému zajištění životních potřeb a k vlastní domácnosti, k trvalému partnerskému vztahu a založení rodiny.

V této souvislosti si však myslím, že potřeba jednou založit rodinu vůbec nezáleží na tom, zda je mladý člověk zaměstnaný či nikoliv.

Podle výsledků výzkumu jsou celkově pro tyto mladé nezaměstnané nejdůležitější životní cíle v pořadí – **rodina, práce, určitý životní standard a spokojenost sám se sebou.** Tyto životní hodnoty preferují absolventi nezávisle na pohlaví a stupni dosaženého vzdělání. Životními oblastmi ve vztahu k nezaměstnanosti se zabývala ve svém výzkumu již výše zmiňovaná Buchtová (1). Její práce s názvem Kvalita života dlouhodobě nezaměstnaných měří a následně porovnává kvalitu života u zaměstnaných a nezaměstnaných osob. Šlo sice o výzkum kvantitativní, nicméně jeho výstupy, co se

týče nezaměstnaných, se tolik neliší od mých výsledků. Podle Buchtové pro kvalitu života zaměstnaných i nezaměstnaných respondentů jsou tedy důležité stejné životní oblasti v pořadí – rodina, zdraví, práce, duševní pohoda a vztahy mezi lidmi.

Rodina, jak popisují i v předchozím odstavci, je obecně vnímána lidmi jako jedna z nejdůležitějších životních hodnot. Buchtová (1) dospěla k závěru, že pro kvalitu života má rodina pro zaměstnané i nezaměstnané téměř shodné významy (rodina jako symbol porozumění, spokojenosti a sounáležitosti, rodina jako psychická opora, rodina jako nejdůležitější hodnota v životě, rodina – zázemí pro výchovu dětí, rodina jako smysl života). Podle mého názoru takto chápou význam rodiny i mladí lidé z mého výzkumu.

V mých výsledcích se vyskytuje práce již na druhém místě v pořadí důležitosti životních cílů. Požadavek mladých lidí na dobře placenou práci se dá podle mě očekávat. Mladí lidé si dobře uvědomují, že k naplnění jejich potřeb a zájmů v dnešní době, potažmo u této věkové skupiny, jsou peníze naprosto nezbytné. Pro dnešní konzumní společnost, kdy je člověk posuzován především podle ekonomického postavení a výše majetku, je touha po penězích charakteristická.

Domnívám se, že u mladých nezaměstnaných je pochopitelné, že významu zdraví, jak je tomu ve výsledcích Buchtové (1), nepřikládají vzhledem ke svému věku takový význam. Pojem zdraví zazněl v odpovědi pouze u jednoho informanta.

Životní téma práce v kvalitě života zaměstnaných i nezaměstnaných bylo u Buchtové (1) třetí nejdůležitější uváděnou oblastí. V odpovědích nezaměstnaných respondentů se projevil vliv generačních rozdílů. Zatímco podle Buchtové mladí lidé věří, že brzy získají práci, touží po seberealizaci, mají plány do budoucna, u věkově starších jedinců je prvořadé zajištění základních potřeb rodiny. V této skutečnosti ve spojitosti s mladými nezaměstnanými se s Buchtovou naprosto shodují.

I důležitost mezilidských vztahů můžeme najít v plánech do budoucna u „mých“ 12 absolventů.

Druhá hypotéza zní: ***Většina nezaměstnaných absolventů zaujímá aktivní přístup při hledání zaměstnání.***

Tuto hypotézu jsem taktéž vyvodila z odpovědí 12 nezaměstnaných absolventů. Na otázku, zda si hledali před evidencí na úřadu práce zaměstnání sami, kladně odpověděla většina dotazovaných. Většina informantů se shodla i na tom, že v této aktivní činnosti pokračovali i během vlastní evidence na úřadu práce. K hledání zaměstnání využívali především internet, inzerci a nezářídka sami obcházeli potenciální zaměstnavatele.

Tento poznatek mohu podložit i zjištěním Myslivečkové (14), která se ve své diplomové práci také zajímala o to, jak nezaměstnaní absolventi na Českobudějovicku přistupují k hledání práce. Z jejího výzkumu vychází, že absolventi většinou kombinují různé způsoby hledání zaměstnání, využívají i jiné služby úřadu práce než pouze zprostředkování zaměstnání. Jsou poměrně flexibilní – jsou většinou ochotni jít za prací, přijmout práci i v jiném než vystudovaném oboru. Uvažují i o práci v zahraničí. S těmito úvahami jsem měla možnost se setkat i u mnou zkoumaného souboru.

S odstupem zhruba 2 let, kdy Myslivečková (14) tento výzkum zrealizovala, se podle mých výsledků přístup absolventů k hledání zaměstnání příliš nezměnil.

Třetí hypotéza, která rovněž vychází ze zjištěných informací, je: ***Většina nezaměstnaných absolventů zůstává bydlet u svých rodičů.***

Na tendenci nezaměstnaných absolventů vracet se do své orientační rodiny upozorňují i výzkumy z ekonomicky rozvinutých zemí, z nichž vyplývá, že v posledních letech dochází k 10 % nárůstu osob ve věku 18 – 34 let, kteří se vrací do rodiny a žijí se svými rodiči. Se zjištěním přichází ve svém díle opět Buchtová (2).

Tento fakt potvrzují i odpovědi informantů. 11 nezaměstnaných absolventů ze zkoumaného souboru bydlí u rodičů, 1 absolventka už žije se svým přítelem.

Chápu, že zůstat bydlet u rodičů za této finančně nepříznivé situace je pro mladé nezaměstnané velmi výhodné a naprosto přirozené. Nehrozí jim tak starosti s placením nájmu či jiných nákladů spojených s bydlením a ostatní životní potřeby jsou rovněž zajišťovány rodiči.

Všechny mé hypotézy vycházejí tedy z dat získaných při rozhovorech s nezaměstnanými absolventy a současně jsou podloženy vlastními výzkumy a poznatky citovaných autorů.

Dále Buchtová (2) uvádí, že zákeřnost této věci, má na mysli nezaměstnanost a sociálně patologické jevy, spočívá v tom, že zpočátku může být i nezaměstnanost prožívaná jako určitá forma „dovolené“, jako období, v němž má člověk příležitost zamyslet se nad svým dosavadním životem.

Během rozhovorů s absolventy, kteří byli teprve krátce evidováni na úřadu práce (do 1 měsíce), jsem měla u některých pocit, že si „svou“ nezaměstnanost doslova užívají. Přitom kladli důraz na spoustu volného času, jenž využívají zcela podle svých představ, nejsou ničím a nikým omezováni, co se týče náplně dne, a příjmy, kterých dosáhnou z občasných brigád a finanční podpory ze strany rodičů, jim zatím vystačí na pokrytí nákladů spojených se zábavou.

Proto bych na tomto místě chtěla apelovat na pojem sociální past, kdy je nutné si uvědomit, že systém různých dávek by měl být jen doplňkem, rozhodně by neměl být hlavním nástrojem proti sociálnímu vyloučení. Sociální past, kterou závislost na sociálních dávkách způsobuje, má totiž důsledky přesně opačné. Z mého úhlu pohledu se těmto mladým lidem v podstatě vyplácí být nezaměstnaným.

6. ZÁVĚR

Hlavním cílem mé bakalářské práce bylo zjistit životní cíle nezaměstnaných absolventů a následně je mezi sebou porovnat.

Dalším cílem bylo zmapovat situaci nezaměstnaných absolventů na trhu práce na Českobudějovicku se zaměřením na možnosti a rizika jejich uplatnění a upozornit na možné sociálně patologické jevy plynoucí z dlouhodobé nezaměstnanosti této rizikové skupiny. Domnívám se, že cílů, které jsem si stanovila na začátku práce, bylo dosaženo.

Po zhodnocení výsledků mého výzkumu lze říci, že životní cíle nezaměstnaných absolventů na Českobudějovicku vycházejí obecně z životních hodnot a jejich pohledu na život. Pro tyto mladé nezaměstnané jsou tedy nejdůležitější životní cíle v pořadí – rodina, práce, určitý životní standard a spokojenost sám se sebou. Tyto životní hodnoty preferují absolventi nezávisle na pohlaví a stupni dosaženého vzdělání. Rozhodující jsou jejich dosavadní životní zkušenosti.

Z výsledků rovněž vyplývá, že většina absolventů skutečně zaujímá aktivní přístup při hledání zaměstnání. Před vlastní evidencí na úřadu práce nezaměstnaní mladí lidé využívají k hledání práce především internet, inzerci a nezdědka sami obcházejí potenciální zaměstnavatele.

Zůstat bydlet u rodičů za této finančně nepříznivé situace je pro mladé nezaměstnané velmi výhodné a naprosto pochopitelné. Po vyjádření informantů lze konstatovat, že většina nezaměstnaných absolventů bydlí i nadále u svých rodičů.

Aktivnímu zapojení absolventů do práce je věnována značná pozornost, a to zejména prostřednictvím poradenských systémů a využíváním nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti. V konečném důsledku je ale vše na člověku samotném, na jeho zodpovědném aktivním přístupu.

V tomto směru by měla být zdůrazněna potřeba preventivních opatření, která začínají již okamžikem přípravy na budoucí povolání a výběru studijního či učebního oboru. Každý jedinec by měl mít dostatek systematizovaných informací, které by zohledňovaly rizika s touto volbou spojená. Absolvované vzdělání je jedním z rozhodujících faktorů dobrého uplatnění mladého člověka na trhu práce (14).

Tato práce pomůže zvýšit povědomí nezaměstnaných absolventů o problematice této rizikové životní situace, objasnit možnosti orientace a rizika uplatnění na trhu práce a odhalit životní cíle a plány nezaměstnaných mladých lidí. Může také posloužit jako pilotáž pro další rozsáhlejší výzkum.

7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BUCHTOVÁ, Božena. Kvalita života dlouhodobě nezaměstnaných. *In Kvalita života: sborník příspěvků z konference, konané dne 25. 10. 2004 v Třeboni*. Kostelec nad Černými lesy, prosinec 2004. 120 s. ISBN 80-86625-20-6.

2. BUCHTOVÁ, Božena a kol. *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problem*. 1. vyd. Praha: Grada, 2002. 240 s. ISBN 80-247-9006-8.

3. Český statistický úřad. *Zaměstnanost a nezaměstnanost v ČR podle výsledků VŠPS (3. čtvrtletí 2007)* [online]. 2007 [cit. 2008-02-12].

Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/podnikatelske-prostredi-v-cr/zam-n-ezam-v-cr-dle-vsps-3ctvrtleti-2007/1000604/46657>.

4. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007. 374 s. ISBN 978-80-246-0139-7.

5. Evropa stárne, mladí nespěchají do práce. *Psychologie dnes*. 2007, roč. 13, č. 10. s.11. ISSN 1212-9607.

6. HÁBÍK, Jan. Jak vybrat školu? *Brněnský deník* [online]. 8. listopad, 2007 [cit. 2008-03-03].

Dostupné z: http://www.utb.cz/cs/docs/monitoring_07-11-05-12.rtf?.

7. HANZLÍKOVÁ, Olga, PAUKNEROVÁ, Daniela, SOUŠKOVÁ, Milena. *Jak uspět v prvním zaměstnání*. 1. vyd. Praha: Grada, 2001. 140 s. Edice Poradce. ISBN 80-247-0121-9.

8. HAVLÍKOVÁ, Jana. Dlouhodobě nezaměstnaní absolventi škol a zkušenost sociální exkluze. In *Sociální vyloučení a sociální politika*. Brno: Masarykova universita Brno/VÚPSV Praha, 2006. s. 10 – 21. ISBN 80-210-4225-7.
9. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.
10. HORSKÁ, Viola, TYŠER, Jiří. *Zařazení učiva předmětu Volba povolání do nových ŠVP základních škol* [online]. 2006 [cit. 2008-03-20].
Dostupné z: <http://www.rvp.cz/clanek/259/1058> - 20k.
11. Informační materiály z ÚP vydané MPSV, 2007.
12. MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 1. vyd. Praha: SLON, 1994. 151 s. Ediční řada Studijní texty. ISBN 80-901424-9-4.
13. MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana, KODYMOVÁ, Pavla (eds.). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.
14. MYSLIVEČKOVÁ, Lenka. *Absolventi na trhu práce – vliv nového zákona o zaměstnanosti*. České Budějovice, 2006. 103 s. Diplomová práce na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity. Vedoucí diplomové práce Ivan Loukota.
15. NOVÁK, Pavel. *Psychologické aspekty nezaměstnanosti*. Praha, 2004. 60 s. Diplomová práce na Fakultě provozně ekonomické České zemědělské univerzity. Vedoucí diplomové práce Vladimír Kebza.
16. PATOČKA, Otakar. Mladí bez práce. *Psychologie dnes*. 2007, roč. 13, č. 9. s. 20-23. ISSN 1212-9607.

17. PULCOVÁ, Věra a kol. *Orientace ve světě práce: Metodická příručka*. 1. vyd. Most: Hněvín, 2003. 207 s. ISBN 80-86654-02-08.
18. SIROVÁTKA, Tomáš. *Marginalizace na pracovním trhu – příčina diskvalifikace a selhávání pracovní síly*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. 138 s. ISBN 80-210-1716-3.
19. Středisko vzdělávací politiky. *Uplatnění absolventů* [online]. 2007 [cit. 2008-02-01].
Dostupné z: <http://www.strediskovzdelavacipolitiky.info/>.
20. Úřad práce České Budějovice. *Zpráva o vývoji situace na trhu práce za 1. pololetí 2007 v okrese Č. Budějovice* [online]. 2007 [cit. 2008-02-15].
Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/sz/local/cb_info/dokstah/analpol2007.doc.
21. Úřad práce České Budějovice. *Zpráva o vývoji situace na trhu práce v okrese České Budějovice za rok 2007* [online]. 2007 [cit. 2008-03-20].
Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/sz/local/cb_info/dokstah/cbokres1207-z.doc.
22. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3.
23. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. 3. vyd. Praha: Portál 2002. 444 s. ISBN 80-7178-678-0.
24. *Velký sociologický slovník*. I.díl, A-O. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-311-3.
25. Zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti.

8. KLÍČOVÁ SLOVA

Nezaměstnanost

Absolventi

Životní situace

Trh práce

Poradenství

9. PŘÍLOHY

9.1 Seznam příloh

Příloha č. 1: Struktura rozhovoru

Příloha č. 2: Průvodní dopis

Struktura rozhovoru

- 1.: Mohl/a byste mi prosím sdělit své křestní jméno a kolik je Vám let?
- 2.: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?
- 3.: Jak dlouho jste již evidován/a na ÚP?
- 4.: Hledal/a jste si před evidencí na ÚP zaměstnání sám/sama? Pokud ano, tak jak to probíhalo a jak jste byl/a úspěšný/á?
- 6.: Měl/a jste nějakou představu o svém budoucím povolání v době, kdy jste byl/a ještě na škole? Pokud ano, tak jakou?
- 7.: Změnila se Vaše představa o zaměstnání během doby, co jste nezaměstnaný/á? Pokud ano, jak?
- 8.: Vyvíjíte nějakou činnost pro to, abyste zvýšil/a šanci k nalezení práce? Pokud ano, tak jakou?
- 9.: Vykonáváte nějakou pracovní činnost souběžně s evidencí na ÚP? Pokud ano, jakou?
- 10.: Jste zapojen/a v „Job klubu“ nebo se účastníte rekvalifikačního kurzu?
- 11.: Věříte, že se díky absolvování tohoto poradenského kurzu či rekvalifikaci zvýší Vaše šance na uplatnění na pracovním trhu?
- 12.: Uvažujete o práci v zahraničí?
- 13.: Jaká jsou pro Vás nejdůležitější kritéria, abyste nabízenou práci přijal/a? (např. pracovní doba, dojíždění za prací, výše platu,...)
- 14.: Slevil/a jste ze svých požadavků na přijetí zaměstnání od začátku hledání práce? Jestliže ano, v čem?
- 15.: Pociťujete nějakým způsobem to, že máte v důsledku nezaměstnanosti „hlouběji do kapsy“, než Vaši kamarádi nebo známí, kteří pracují?
- 16.: Můžu se zeptat, kde bydlíte?
- 17.: Je někdo ve Vašem okolí, kdo Vás podporuje, co se týče Vaší současné situace? Pokud ano, jak Vám pomáhá?
- 18.: Ovlivnilo nějak to, že jste bez práce, Vaše vztahy s přáteli, známými? Jestliže ano, jak?

19.: Jak vnímáte Vy osobně to, že jste nezaměstnaný/á?

20.: Popsal/a byste mi prosím svůj denní režim, běžnou náplň dne?

21.: Jaké jsou Vaše plány do budoucna? Máte nějaké cíle, kterých byste chtěl/a v životě dosáhnout?

Průvodní dopis

Vážená paní, vážený pane,

jmenuji se Lucie Lindmajerová a jsem studentkou 3. ročníku Zdravotně sociální fakulty, oboru Rehabilitační-psychosociální péče o postižené děti, dospělé a seniory. Téma mé bakalářské práce zní **„Životní cíle nezaměstnaných absolventů na Českobudějovicku“**. Součástí této práce je výzkum a touto cestou bych Vás chtěla požádat, zda byste byli tak ochotni a zodpověděli mi několik otázek týkající se výše zmíněného tématu.

Rozhovor bude anonymní a veškeré údaje použity výhradně pro tento výzkum. Pro zaznamenání informací použiji diktafon.

Pro případný zájem zanechte prosím kontakt na sebe (čímž potvrdíte spolupráci) u Vašeho zprostředkovatele na ÚP v Českých Budějovicích a já se Vám obratem ozvu sama.

Předem Vám děkuji za ochotu a těším se na spolupráci!

Lucie Lindmajerová